

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Inga LEKEČINSKIENĖ

**VAIKŲ, KURIŲ TĖVAI IŠVYKĘ Į UŽSIENĮ, EDUKACINĖS
PROBLEMOS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2007

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

**VAIKŲ, KURIŲ TĖVAI IŠVYKĘ Į UŽSIENĮ, EDUKACINĖS
PROBLEMOS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S)**

Magistro darbo autorius Inga Lekečinskienė .....

Vadovas doc. dr. Artūras Blinstrubas .....

Recenzentas prof. dr. Jonas Ruškus.....

SANTRAUKA

Inga Lekečinskienė. Vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacinės problemos. Magistro darbas, mokslinis vadovas doc. dr. A. Blinstrubas. Šiaulių universitetas, socialinių mokslų fakultetas, vadybos katedra. Šiauliai, 2007.

Emigracija iš Lietuvos įtakoja ne tik šalies socialinę ir ūkio raidą, tačiau daro ypatingą žalą šeimoms bei vaikams dėl šios priežasties gyvenantiems skyriam. Problemos, su kuriomis yra susiduriama, vaikų tėvams laikinai ar nuolatinei išvykusi į užsienį, yra kompleksinės, susijusios su vaiko juridinio atstovavimo aspektais, kuomet vaikas paliekamas kitų asmenų priežiūrai, su vaiko emocine, moraline būseną, jo ugdymo procesu ir panašiai. Šiame darbe tiriamos vaikų, kurių tėvai emigravę į užsienį, edukacinės problemos, jų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimas. Aptariamas tėvų migracijos procesas ir jo padariniai, Lietuvoje likusio vaiko edukacinės problemos, vaikų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimas ir pateikiami įvertintos problemos preliminarūs sprendimo būdai ir rekomendacijos.. Aiškinamasi, kokia šveitimo vadybos vieta bei socialinio pedagogo vaidmuo sprendžiant šių vaikų edukacines problemas.

Raktažodžiai: edukacinės problemos, migracija, mokyklos nelankymas, socialinis pedagogas, prevencija.

SUMMARY

Inga Lekečinskienė. Educational problems among children whose parents reside abroad. Master thesis, scientific adviser assoc Prof. Dr. A. Blinstrubas. Šiauliai University, Faculty of Social Sciences, Department of management. Šiauliai, 2007.

Emigration from Lithuania has an impact not only on social and economic development of the country but also causes particular harm to families and children residing separately due to this reason. The problems that are encountered, when parents move abroad temporarily or permanently, are complex, related to juridical representation aspects of a child, when the child is left for other persons' supervision, what emotional, moral condition of the child, his/ her development process, etc. The present thesis analyses educational problems and assurance of rights, legal interests and living conditions for the children whose parent had emigrated abroad. Parents' migration process and its consequences along with educational problems of the child left in Lithuania, assurance of children's rights, legal interests and living conditions are discussed as well as preliminary methods with regard to the resolution of the estimated problem and recommendations are provided. Importance of educational management and role of a social pedagogue are discussed when resolving educational problems of children.

Key words: educational problems, migration, non – attendance of school, social pedagogue, prevention.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. TĖVŲ MIGRACIJOS PROCESAS IR JO PADARINIAI	7
1. Laikiniai tėvų paliktas vaikas šiuolaikinėje visuomenėje	7
2. Vaikų emocinė būseną išgyvenat išsiskyrimą su tėvais	8
3. Paliekančių vaikus Lietuvoje šeimų atsakomybė – neišspręsta problema	12
4. Mokyklos nelankymas ir šiaurinė priemonės to išvengti	13
5. Socialinės edukacinės vyresnių vaikų problemos	17
5.1. <i>Neadekvataus savęs vertinimo įtaka asmenybei</i>	20
6. Socialinio pedagogo vaidmuo sprendžiant edukacines vaikų problemas	21
6.1. <i>Mokymosi motyvacijos sužadavimo būdai</i>	23
7. Švietimo vadybos vieta sprendžiant edukacines vaikų problemas	24
8. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas.....	25
2. VAIKŲ, KURIŲ TĖVAI IŠVYKĘ Į UŽSIENĮ, EDUKACINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ	28
1. Tyrimo metodologija ir organizavimas	28
2. Tiriamųjų charakteristika.....	33
3. Tyrimo rezultatai ir jų interpretavimas	44
IŠVADOS.....	46
REKOMENDACIJOS	48
LITERATŪRA	49
PRIEDAI	51

ĮVADAS

Užsienyje uždarbiaujantys lietuviai šiandien ne naujiena. Remiantis Socialinių tyrimų instituto atliktų tyrimų rezultatais, apie 75 proc. išvykstančių Lietuvos gyventojų sudaro darbo migrantai. Daugelis iš tėvų dėl materialinės gerovės išvyksta ne po vieną, o iš karto abu ir, deja, nepaisydami socialinių dalykų vaikus ilgam palieka giminaičių ar net svetimų žmonių globai. Niekas nežino, kiek jų yra likusių namuose ir visai be globos? Ieškodami sotesnio gyvenimo tėvai iš pradžių ryžtasi palikti vaikus pusmečiui, tačiau dažniausiai nebegrižta metus ir ilgiau (*Urbonienė, 2006*).

Tyrimo ir problemos aktualumas. Atskirais švietimo vadybos raidos laikotarpiais tenka susidurti su skirtingais iššūkiais bei problemomis. Galima sakyti, kad tai natūrali sparčiai kintančio gyvenimo pasekmė. Tačiau ir edukologijos mokslininkams, ir švietimo praktikams labai svarbu identifikuoti šiuos iššūkius bei problemas ir juos reflektuoti tam, kad aiškiai būtų galima suvokti šiuolaikinio švietimo panoramą. Svarbu išsiaiškinti šiuo metu Lietuvos švietimo vadovams ir pedagogams kylančias problemas, jų neigiamas puses ir galimus sprendimo būdus. Viena iš aktualiausių šių dienų problemų - emigravusių tėvų vaikų edukacinės problemos.

Kaip teigia psichologai, nepriežiūra - tai nesirūpinimas vaiku, smarkiai žalojantis jo sveikatą, stabdantis augimą ir vystymąsi. Šiai kategorijai priskirtini ne tik badu marinami, apleisti mažyliai, bet ir tie, kurių tėvai išvykę uždarbiauti į užsienį. Niekas neatstoja tėvų dėmesio ir paramos, todėl būtina domėtis, kaip jaučiasi ir su kokiomis problemomis susiduria tėvų palikti vaikai. Labai svarbu, kad susidūręs su daugybe problemų, vaikas turėtų į ką atsiremti, pasidalinti savo skausmu ir liūdesiu, kad žinotų, jog ne tik išvykusieji mama ir tėtis, bet ir daugelis kitų žmonių pasirengę jam padėti (*Urbonienė, 2006*).

Tikslaus Lietuvoje be tėvų likusių vaikų skaičiaus nežino nei švietimo skyriai, nei mokyklos, nei vaiko teisių apsaugos tarnybos. Nes ne visi tėvai prieš išvykdami pasirūpina raštišku globėjo paskyrimu vaikams tam laikotarpiui, kuriam jie bus svetimose šalyje. Nors įsigaliojęs įstatymas „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo ir jos vykdymo priežiūros tėvų prašymu jiems laikinai išvykstant iš Lietuvos Respublikos dirbti į kitą valstybę“ (*Žin., 2002, Nr. 35-1275; 2003, Nr. 84-3836*), jo paiso ne visi. Todėl panašu, kad išvykstančių į užsienį dirbti ir paliekančių vaikus Lietuvoje šeimų atsakomybė – neišspręsta problema.

Tyrimo objektas – vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacinės problemos.

Tyrimo tikslas – įvertinti vaikų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimo, interesų atstovavimo laipsnį ugdymo įstaigose, jų tėvams ar vienam iš jų išvykus dirbti ar gyventi į užsienį, taip pat pateikti galimus įvertintos problemos preliminarūs sprendimo būdus ir rekomendacijas.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) aptarti tėvų migraciją įtakojančius veiksnius;
- 2) išanalizuoti laikinai tėvų palikto vaiko situaciją šiuolaikinėje visuomenėje;
- 3) apžvelgti iš Lietuvos migravusių tėvų paliktų vaikų edukacines problemas;
- 4) numatyti priemones laikinai be tėvų globos likusių vaikų edukacinėms problemoms išvengti;
- 5) apžvelgti socialinio pedagogo, kitų specialisto vaidmenis ir apskritai švietimo vadybos vietą sprendžiant edukacines vaikų problemas;
- 6) atlikti tyrimą ir ištirti vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacines problemas ir pasiūlyti realius būdus joms spręsti.

Tyrimo hipotezė: Lietuvoje iki šiol labai trūksta tyrimų, skirtų mokymosi nesėkmėms ir apskritai edukacinėms problemoms tirti. Tinkamas švietimo sistemos organizavimas ir valdymas neabejotinai turėtų būti pagrįstas tiriamąja medžiaga, teorine ir empirine. Šiandien spęstinas klausimas – vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacinės problemos, jų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimo įvertinimas, galimi įvertintos problemos preliminarūs sprendimo būdai.

Tyrimo bazė:

- Mokslinės literatūros, publikacijų apžvalga ir kitų dokumentų analizė;
- Kokybinių ir kiekybinių metodų sintezė – atlikta apklausa, pateikta rezultatų (pasinaudota SPSS paketu) analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūra ir priedai. Pirmojoje darbo dalyje „Tėvų migracijos procesas ir jo padariniai“ kalbama apie tėvų migraciją įtakojančius veiksnius, apžvelgiama laikinai tėvų palikto vaiko situacija šiuolaikinėje visuomenėje. Analizuojamos iš Lietuvos migravusių tėvų paliktų vaikų edukacinės problemos, numatomos priemonės šioms problemoms išvengti. Taip pat apžvelgiamas socialinio pedagogo ir kitų specialistų vaidmuo, tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Antroje dalyje „Vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacinių problemų analizė“ atliekamas vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacinių problemų tyrimas bei analizė. Darbą iliustruoja 20 paveikslų, 8 lentelės. Darbo apimtis – 56 psl.

1. TĖVŲ MIGRACIJOS PROCESAS IR JO PADARINIAI

1. Laikiniai tėvų paliktas vaikas šiuolaikinėje visuomenėje

Šiandieninėje Lietuvoje migracijos, ir ypačiai emigracijos, tema yra labai populiari ir aktuali. Dažniausiai lietuvių migracijos procesų analizė remiasi oficialiais Statistikos departamento duomenimis ir atliktais kiekybiniais tyrimais. Pagrindinė masinės lietuvių migracijos priežastis – ekonominė (*Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai, 2006*). Didžioji dalis žmonių iš Lietuvos išvyksta ne savo noru, o prispirti nepriteklių, siekdami sotesnio kašnio, labiau užtikrinto rytojaus ne tik sau, bet ir savo šeimai.

Tėvai į užsienį be vaikų vyksta dėl įvairių priežasčių: vieni nori kuo greičiau užsidirbti ir grįžti, kiti nori, kad jų vaikas baigtų mokyklą Lietuvoje, dar kiti nori iš pradžių įsitvirtinti svečioje šalyje patys, o tada pasiimti vaiką.

Kiekvienais metais iš mūsų šalies išvyksta keli tūkstančiai darbingų žmonių – tai tapo valstybine problema (*Kuncaitis, 2006*).

„Ekonominė migracija yra įvardijama kaip migracijos forma, kurią asmenys savanoriškai pasirenka siekdami aukštesnio darbo užmokesčio bei geresnių darbo ir pragyvenimo sąlygų“ (*Barcevičius, 2005, p. 6*).

Nors šiandien kalbama, kad migracijos procese teoriškai galima išvelgti ne tik neigiamų, bet ir teigiamų reiškinio pasekmių: „trumpuoju laikotarpiu emigracija bent iš dalies prisideda prie nedarbo mažinimo, be to laisvas darbo judėjimas yra naudingas ekonomikai, nes leidžia efektyviau išnaudoti neproduktyviai naudojamus žmonių išteklius“ (*Barcevičius, 2005, p. 5*). Visgi neigiami emigracijos proceso padariniai akivaizdūs turint omenyje platesnį kontekstą: laikinai migravusių tėvų paliktų vaikų edukacines problemas.

Paprastai tėvai, laikinai išvykstantys iš Lietuvos, turi kreiptis į gyvenamosios vietos vaiko teisių apsaugos tarnybą su prašymu dėl globėjo paskyrimo nepilnamečiams jų vaikams tam laikotarpiui, kurį ketina būti kitoje šalyje. Tarnybai pateikiami reikalingi laikinai globai dokumentai, o Savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu nustatoma vaiko laikinoji globa. Iki 2006 metų liepos 1 dienos, kol nebuvo įsigaliojęs LR išmokų vaikams įstatymo straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (*Žin., 2006, Nr. 68-2496*), šie vaikai kas mėnesį dar gaudavo po globos išmoką.

Į užsienį uždarbiauti išvykstantys tėvai vaikus dažniausiai palieka Lietuvoje gyventi su seneliais, giminaičiais, gerais draugais ar net kaimynais (*Urbonienė, 2006*). Ne visi iš migravusių

tėvų suvokia, kad po metų gyvenimo atskirai atžalų nebešildo nei telefoniniai skambučiai, nei atsiųsti pinigai ar dovanos.

Išgyvendami atsiskyrimo nuo svarbių ir brangių žmonių krizę vaikai ne tik patiria trumpalaikį stresą. Atsiranda rimtesnių ir didesnių emocinių sutrikimų. Nors tėvai pasirūpina, kad čia likusiems vaikams nieko netrūktų, tačiau prabangiausi daiktai ir gardžiausi skanėstai tėvų šilumos neatstoja. Psichologai šiandien tik gūžčioja pečiais - kokių priemonių imtis, kad šalyje sumažėtų vaikų su emociniais sutrikimais (*Urbonienė, 2006*).

Mykolo Romerio universiteto docento psichologo Gedimino Navaičio teigimu, tai yra nemaža problema: „Visi lengvai supranta, kad kūdikis negali būti ilgą laiką atskirtas nuo tėvų, vėliau jo ir tėvų ryšys sunkiai atkuriamas. Šis bendras principas galioja ir ne kūdikių amžiaus vaikams, taip pat paaugliams. Vaikai emociškai nutolsta nuo tėvų (tėvams išvis sunku suprasti paauglius), tad gyvenimas atskirai, negalėjimas nuolat artimai bendrauti daro žalą ne tik tėvų ir vaikų santykiams, bet ir vaiko psichologijai” (*Kumpikevičiūtė, 2006*).

2. Vaikų emocinė būseną išgyvenat išsiskyrimą su tėvais

Ne visi tėvai, kaip pastebi G.Urbonienė (2006), suvokia, kad ilgesnis išsiskyrimas su vienu ar abiem tėvais vaikui gali sukelti stresą, baimę būti vienam. Daugelis iš jų jaučiais vieniši, nepastebėti, užsisklendžia savyje, širdyse pripažįsta esą palikti, „išduoti“, nors turi globėją ir yra materialiai aprūpinti. Emociškai pasikeitusius, nervingus vaikus dažnai pastebi jų mokytojai ar globėjai – taip šie vaikai atsiduria savo miesto Pedagoginės-psichologinės tarnybos psichologų rankose. Pastarieji rengia susitikimus, užsiėmimus, konsultuoja. Apskritai visoje Lietuvoje tokių vaikų emocinių sutrikimų tik daugėja ir jie vis gilėja. Jų amžius – nuo pradinukų iki paauglių. Dažnai tarnyboje išmokę gyventi be mamos ir tėčio šie vaikai po metų čia sugrįžta vėl.

Emocinių sutrikimų pagrindas, anot V.Leonavičiaus (1998), yra atsiskyrimo nerimas. Jei mamos ir tėčio (ar vieno iš jų) nėra keletą mėnesių, šis nerimas vaikui gali likti ilgus metus. Kai kuriais atvejais tokie vaikai atsisako lankyti mokyklos, nes nebegali veikti savarankiškai. Kai baimė ir fiziniai simptomai pereina į gilesnius sutrikimus, depresiją, negydomi atvejai tampa lėtiniais. O nuoskaudą dėl to, kad tėvai kuriam laikui jį paliko, vaikas greičiausiai nešiosis savyje visą likusį gyvenimą.

„Vaiko reagavimo į atsiskyrimo nuo tėvų lygis priklauso ir nuo jį globoti likusio žmogaus elgesio ir supratingumo. Jei globėjas supranta vaiko emocijų priežastis, su juo daug bendrauja ir sukuria tinkamą atmosferą, šis daug lengviau ir trumpiau pergyvena atskyrimą. Depresija,

netikrumas, jausmas, kad esi ne pats svarbiausias ir reikalingiausias savo tėvams, - tai jaučia daugelis į užsienį išvykusių tėvų paliktų vaikų“. (*Urbonienė, 2006, p. 29*).

Praktikoje vis dažniau ir dažniau tenka susidurti su vaikais ar paaugliais, kurių elgesys staiga ar iš lėto pasikeičia po to, kai vienas ar abu tėvai išvyksta į užsienį. Dažniausiai vaikai labai stipriai išgyvena tėvų išvykimą, tačiau bijo tai pripažinti bei parodyti, bijo būti nesuprasti. Savo skausmą jie linkę išgyventi vienumoje (*Mažeikienė, 2007*).

Be to, patirdami bendravimo su tėvais trūkumą, vaikai susikuria nepalankų šeimos santykių vaizdą. Jie pradeda manyti, kad šeimoje svarbiausia materialinė gerovė ir pinigai, jog jais turi būti matuojami tarpusavio santykiai. Ir tai galioja tiek vargingų, tiek pasiturinčių šeimų santykiams (*Kumpikevičiūtė, 2006*).

Mokykla kartu su kitomis ugdymo institucijomis šiems laikinai be tėvų globos likusiems vaikams išlieka viena svarbiausių ugdymo institucijų. G.Kvieskienės (2000) pastebėjimu, mokykloje individas pradeda suprasti, kad mokykla tai ne šeima, kurioje vienas kitą labai gerai pažįsti. Mokykla – yra bendruomenė, kurią sudaro sąlyginai nepažįstami žmonės.

Kiekvienas vaikas reikalauja sau dėmesio, nori būti išklaustytas ir suprastas. Be tėvų gyventi likusio vaiko būseną įtakoja pats socializacijos procesas. „Socializacija – (lot. *socialinis* – visuomenė) – tai žmogaus vystymasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka“ (*Leliūgienė, 1997, p. 37*). Pagal I. Leliūgienę (1997), vaiko socializacijos sėkmė priklauso nuo šeimos kultūrinio išprusimo, gyvenimo sąlygų, socialinės – ekonominės padėties visuomenėje, šeimos struktūros ir kitų faktorių. Vaiko ir paauglio socializaciją veikia tokie mikroveiksniai: šeima, bendraamžių grupė, mokykla ir mikrosociumas. Socializacijos esmė ta, kad ji formuoja žmogų, kaip visuomenės, kuriai jis priklauso, narį.

Nustatyta, kad vaikų išsiskyrimas su tėvais ir tam tikro laiko gyvenimas atskirai didelę įtaką daro vidinei vaiko darnai. Vaikai, kurių prisirišimas prie tėvų „dezorganizuotas“, nesugeba adekvačiai reaguoti į išsiskyrimą. Tai pat yra nustatyta, kad vidinė darna teigiamai susijusi su saugiu prisirišimu. Anot A. Antonovskio, vidinė darna pradeda formuotis jau vaikystėje, jos formavimasis tęsiasi ir paauglystėje (*Butkienė, Kepalaitė, 1996*). Vidinę darną lemia trys gyvenimo aplinkybės: pastovumas, apkrovimo balansas ir dalyvavimas socialiai svarbiuose sprendimuose (tai priklauso nuo individo padėties visuomenėje, socialinės – ekonominės padėties, šeimos, darbo aplinkos, nuo jo vidinių savybių).

Aplinkos, socialinės – ekonominės padėties ir kitų veiksnių įtaka vidinei darnai labai sudėtinga. V. Zenkovskis teigė, kad viduriniojoje vaikystėje vaikas yra ypač jautrus gyvenimo smūgiams, bejėgiškas, neturintis išteklių atkurti psichinę pusiausvyrą. Šio amžiaus vaikas negyvena tik išgyvenimais, bet jis dar neturi jėgų kovoti su sielvartu, ateinančiu iš išorės. Vaikas vadovaujasi

sąmone, bet ji dar yra silpna ir trapi. Paauglystėje žmogus sukuria socialinės paramos sistemą, susiformuoja gyvenimo būdą ir požiūrį į sveikatą. Paauglio išgyvenimai ir kasdieninių problemų sprendimas tampa vis labiau susiję su jo gyvenimo kokybe, laimingumu, fizine ir psichologine sveikata.

Nustatyta, kad moksleivių vidinės darnos rodikliai susiję su daugeliu sveikatos rodiklių: laimingumu, vienišumu, subjektyviu sveikatos vertinimu, polinkiu į depresiją (liūdesiu, bloga nuotaika), nervine įtampa, miego sutrikimais dėl rūpesčių mokykloje. Paauglių vidinė darna susijusi ir su kai kuriais elgesio ypatumais, pavyzdžiui, didesnę vidinę darną turintys paaugliai rečiau pripažįsta, kad rūko, vartoja alkoholinius gėrimus. Jie mažiau problemų turi ir mokykloje, geriau mokosi. Tačiau reikia pažymėti, kad vaikų ir merginų alkoholio vartojimas ir vidinė darna susiję kiek skirtingai. Merginos vartoja alkoholį jausdamos gyvenimo beprasmybę, rečiau nesuprasdamos aplinkos reikalavimų, įvykių, negalinčios jų paveikti, o vaikinai – dėl visų šių priežasčių.

Manoma, jog vyraujantys jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų psichologiniai sunkumai yra vidiniai prieštaravimai – baimė, nerimas, taip pat prieštaringi motyvai ir ambivalentiškos emocijos. Šie vidiniai prieštaravimai dažnai siejami su vidine disharmonija. Paauglystėje vidinės disharmonijos raiškos formos – pabėgimai iš namų, alkoholio bei narkotikų vartojimas, savižudybės (*Butkienė, Kepalaitė, 1996*).

Vaiko išgyvenimų po išsiskyrimo su tėvais etapai (*Mažeikienė, 2007*):

1. *Neigimo fazė* (dominuoja situacijos, savo jausmų, minčių apie įvykį neigimas. Vaikui sunku racionaliai priimti įvykusį išsiskyrimą. Dažnos mintys: „o gal greitai grįš“, „viskas gerai“, „nieko ypatingo neatsitiko“. Patarimai vaiko pedagogams, globėjams: a) kalbinti vaiką tik tiek, kiek jis nori pats apie tai kalbėti; b) neįtikinėti vaiko, kad jis neteisus; c) gerbti vaiko norą nuneigti išsiskyrimo su tėvais svarbą.
2. *Pykčio fazė* (dominuoja pykčio, įniršio, nepasitenkinimo jausmai. Gali pradėti kilti klausimai: „Kodėl taip atsitiko su manimi, kuo aš nusikaltau, kad jie taip su manimi elgiasi, kuo aš blogesnis už kitus, gal jie manęs nemylė?“. Atsiranda kaltės jausmas, savęs ir kitų kaltinimas, nerimas ir baimė dėl ateities. Svarbu tai, kad vaikas šiame etape jau pradeda suvokti situacijos rimtumą ir sudėtingumą. Tad natūralu, kad atsiranda labai daug pykčio, kuris be priežasties gali būti nukreiptas į save ar į kitus. Patarimai pedagogams, kitiems specialistams, laikiniems globėjams: a) daug kalbėtis su vaiku, skatinti jį atsiverti, kad galėtų laisvai išsakyti viską kas guli jo širdyje; b) pokalbių metu leisti vaikui pykti (kad ir ant jį palikusių tėvų), padėti išsakyti savo įniršį, apmaudą ir kitus panašius jausmus - tai vaikui padės neužsifikuoti savo

skausme; c) nereikia to atviro vaiko pykčio priimti kaip asmeninio užsipuolimo ar priešiško, tiesiog taip jis „gydosi“, tvarkosi su skaudžiu patyrimu.

3. *Depresijos fazė* (vyksta dar gilesnis paties įvykio, t.y. išsiskyrimo su tėvais, įsisąmoninimas. Gali atsirasti begalinis liūdesys, apimti depresinės nuotaikos, ateities baimė. Vaikas gali pradėti vengti bendrauti su bendraamžiais, siekti daugiau laiko praleisti vienas, jausti vienišumo jausmus, gali kristi pasitikėjimas savimi bei kitais, atsirasti beprasmiškumo pojūtis. Tokiu metu padidėja savižudybės ar savęs žalojančio bei asocialaus elgesio rizika.

Patarimai: a) leisti verkti, atvirai išreikšti liūdesį, nerimą, gedulą dėl to, kad šalia nėra artimų žmonių; b) jokių būdų nebandyti užkirsti norą liūdėti, nenuvertinti situacijos, sakant, kad „viskas praeis“, „nėra dėl ko sielotis“; c) šiuo metu svarbu nepalikti vieno vaiko ilgam, dažniau parodyti dėmesį, supratingumą, palaikymą, daug kalbėtis nenuvertinant jo išsakytų minčių, vengti kritikos, pagiežos, ironijos.

4. *Susitaikymo etapas* (anksčiau ar vėliau sielvartas dėl tėvų išvykimo sumažėja, ateina susitaikymas bei priėmimas situacijos tokios, kokia ji yra. Toliau tiesiog reikia ir būtina palaikyti vaiką, rūpintis jo poreikiais).
5. *Nauja orientacija* (vaikas vėl pradeda pasitikėti savimi ir kitais, atsiranda bendraamžių poreikis. Jis vėl pradeda bendrauti, domėtis tuo, kas patiko anksčiau, pradeda suprasti ir priimti tėvų išvykimo priežastis. Jei vaikas sėkmingai įveikia ankstesnius sunkius etapus, jis toliau sėkmingai mokosi, bendrauja, ieško savęs įvairiuose būreliuose, aktyviai dalyvauja mokykliniame gyvenime, toliau ieško savo gyvenimo prasmės bei gyvenimo kelio).

Bet jei vaikas užstringa kokiam nors etape, pavyzdžiui, pykčio ar depresijos, kyla daug problemų. Jis pradeda blogai mokytis, bėgti iš pamokų, vartoti alkoholį, narkotikus bei lengvai įsitraukia į įvairias asocialias grupuotes (*Mažeikienė, 2007*).

Apibendrinant galima teigti, kad laikinas išsiskyrimas su užsienį dirbti išvykusiais tėvais įtakoja vaiko socializaciją, jo vidinę darną. Todėl Lietuvoje paliktiems vaikams svarbų vaidmenį atlieka mokykla, juos globoti likusieji artimieji. Jei migravę suaugusieji išvyksta ilgam laikui, ilgai nekontaktuoja ar mažai bendrauja telefonu (ar kitaip palaiko ryšį), jo širdyje atsiranda susvetimėjimas. Mano nuomone, suaugęs žmogus visada turėtų prisiminti, kad jis turi ir gali išreikšti savo jausmus ir išklausti vaiko išgyvenimus, norus net ir per atstumą.

3. Paliekančių vaikus Lietuvoje šeimų atsakomybė – neišspręsta problema

Nūdienos realijos tokios, kad migravusių tėvų palikti vaikai gyvena su seneliais, kitais artimaisiais, kurie, jei išvelgia vaiko problemą, ne visada žino apie galimą socialinio pedagogo, psichologo ar kitų specialistų pagalbą, arba nesupranta, neadekvačiai suvokia šių žmonių vaidmenį ir funkcijas.

Todėl panašu, kad išvykstančių į užsienį dirbti ir paliekančių vaikus Lietuvoje šeimų atsakomybė – neišspręsta problema. Juk būtina spręsti vaikų atstovavimo klausimą mokymo, gydymo, ugdymo įstaigose. O jei vaikai padaro teisėtvarkos pažeidimų? Kai nėra vaikų įstatyminių atstovų, nėra kam taikyti administracinio poveikio priemonių (*Urbanienė, 2006*).

Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 metų vasario 19 dienos pranešimu (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainės informacinė medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1292669724>, lankytasi 2007 02 27*), jeigu į užsienį išvyksta vienas iš tėvų, o vaikai lieka gyventi su kitu iš tėvų, problemų nekyla, nes vaikai ir toliau gyvena jiems įprastoje vietoje, šalia yra bent vienas iš tėvų, kuris rūpinasi jais, gina ir atstovauja jų interesus. Jei į užsienį išvyksta vienintelis iš turimų tėvų (arba tas tėvas, su kurio vaikai gyvena daugiausia arba su kuriuo teismo sprendimu yra nustatyta vaikų gyvenamoji vieta), tokiu atveju išvykstantis tėvas turi nuspręsti, kam patikėti savo nepilnamečius vaikus. Dažniausiai vaikai paliekami senelių, tėvų seserų ar brolių, kitaip sakant, artimųjų giminaičių, priežiūrai.

Tačiau ne visi prieš išvykdami į užsienį teisiškai įformina laikiną vaikų globą. Teisiškai neiformintas toks tėvų sprendimas neturi teisinių pasekmių - kilus būtinybei artimieji, kurių priežiūrai palikti vaikai, negali atstovauti vaikų interesams nei mokykloje, nei gydymo įstaigoje. Todėl prieš išvykdami ilgesniam laikui gyventi ir dirbti į kitą valstybę, tėvai gali sutvarkyti savo vaiko atstovavimo ir priežiūros klausimus. Su prašymu dėl laikinos globos (rūpybos) nustatymo Lietuvoje paliekamiems vaikams tėvai turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybą. Prašyme turi būti nurodomas asmuo, kuriam tėvai patiki savo vaikus, vaiko gyvenamasis adresas, taip pat data, iki kada tėvai išvyksta, ir įsipareigojimai siųsti tam tikrą sumą pinigų vaikams išlaikyti (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainės informacinė medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1292669724>, lankytasi 2007 02 27*).

4. Mokyklos nelankymas ir šiandieninės priemonės to išvengti

Vaikai, gyvenantys be tėvų, pasikeičia. Jie pradeda atsainiai žiūrėti į mokslą, praleidžia pamokas. Vaikams trūksta mamos dėmesio, todėl dažnai yra išsiblaškę, užsidarę. Statistika dėl nepilnamečių nusikaltimų rodo, kad, išvykus bent vienam iš tėvų, vaikas yra labiau pažeidžiamas, sukelia problemų aplinkiniams: patys vaikai teigia, kad tokiais savo poelgiais nori atkeršyti tėvams, jog neturi galimybių augti šeimoje (*Kumpikevičiūtė, 2006*).

Aktualiausia ir skaudžiausia išvykusių į užsienį tėvų paliktų vaikų problema ta, kad su globėjais gyvenantys vaikai pradeda visai nebelankyti mokyklos arba ją lanko sunkiai. Vieni mieliau laiką leidžia vaikštinėdami po prekybos centrus ar šiaip šlaistydami gatvėmis, kiti - sėdėdami interneto kavinėse.

Mokyklos nelankymas – tai socialinė problema, reikalaujanti sisteminio sprendimo ir apimanti švietimo, socialinės, teisinės apsaugos ir kitų institucijų veiklą. Žmogaus socialinės raidos požiūriu tiek mokymąsi nutraukęs individas, tiek visuomenė patiria didelių nuostolių. Švietimo sistemoje nedalyvavę asmenys dažniausiai netenka pagrindinių pasirinkimo galimybių, turi mažiau galimybių įsidarbinti, patiria skurdą bei patenka į socialinę atskirtį.

„Nelankantys mokyklos vaikai yra nuolatinis rezervas socialinės atskirties grupėms nuolat pasipildyti“ (*Kvieskienė, 2000, p. 7*). Socialinė atskirtis plačiąja prasme - tai nesavanoriškas nutolimas nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių. Savo forma ir turiniu socialinė atskirtis įvairuoja nuo pilietinių teisių apribojimo tam tikroms žmonių grupėms, įgytos socialinės padėties netekimo, iki visiškų socialinių ryšių nutraukimo (benamiai, valkatos). Paprastai socialinė atskirtis gresia skurde gyvenančių bei asocialių šeimų, kai kurių tautinių mažumų, pabėgėlių, kalinių, narkomanų vaikams. Dažniausiai jie neturi galimybių lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigas, esti socialiai ir kultūriškai apleisti, neretai patiria alkį, šaltį, įvairų smurtą. Svarbus švietimo uždavinys - padėti socialiai pažeidžiamų grupių asmenims įgyti pagrindinį bei vidurinį išsilavinimą, paklausią profesiją ir įveikti socialinę atskirtį.

Svarbiausi veiksniai, lemiantys vaiko elgseną mokykloje, taigi ir pamokų lankymą, yra socialinė aplinka, vaiko šeima, jo paties, kaip žmogaus, psichologinės savybės ir mokykla, kaip ugdymo(si) institucija.

Bėgimo iš pamokų (agresijos) priežastys gali būti įvairios: mokymosi motyvacijos nebuvimas, tinkamų mokymosi formų trūkumas, nepakankamas specialistų dėmesys vaiko asmenybei, jo problemoms, per sudėtinga mokymosi programa, santykiai su bendraamžiais ir kt.

Švietimo ir ugdymo institucijose socialines problemas padeda spręsti socialinis pedagogas. Socialinio pedagogo paskirtis – būti vaiko advokatu visose vaikui svarbiose situacijose, būti

tarpininku tarp vaiko ir kitų specialistų, siekti padėti spręsti iškilusias problemas, tarp jų ir nenorą lankyti mokyklą. Švietimo įstatymas numato socialinę pedagoginę pagalbą – padedant vaikui įgyvendinti jo teisę į mokslą, užtikrinti jo saugumą mokykloje: šalinti priežastis dėl ko vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti (*LR Švietimo įstatymo 21 str.*).

Patys moksleiviai, kaip pastebi G.Urbonienė (2006), pamokų nelankymą psychologams motyvuoja tuo, jog mokykla atsibodo, mokytis tapo per sunku arba nerasdami svarbesnių priežasčių neslepia, kad gatvėje įdomiau. Neatėjus kelis kartus į mokyklą, nedrašu į ją vėl sugrįžti.

LR švietimo įstatyme (*2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853*) įtvirtinta nuostata, kad privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas vykdomas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas. Tokio amžiaus vaikai, nesimokantys Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, turintys teisę nuolat ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, yra laikomi nelankančiais mokyklos.

Švietimo pagalbos poreikį bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams nusako mokinių per mokymosi mokykloje laiką patiriami sunkumai. Pagrindinius sunkumus galima suskirstyti į šias grupes: mokymosi, santykių su mokytojais, santykių su kitais moksleiviais, adaptacijos kintančiame mokymosi procese ir naujoje aplinkoje, mokymosi sąlygų, nepamokinės veiklos sunkumai, sergamumo dėl su mokykla susijusių veiksnių, specialiųjų poreikių moksleivių mokymosi ir integracijos sunkumai ir pan.

Remiantis švietimo ekspertu nuomone, galima konstatuoti, kad Lietuvoje susiduriama su vaiko problemų ir poreikių atpažinimo problema, kuri tiesiogiai įtakoja, jog vykdomos mokyklos prevencijos priemonės yra orientuotos į kontrolę bei prievartinius mechanizmus vaiko atvedimui į mokyklą, o ne į pagalbą vaikui.

Nelankančių mokyklos ne tik emigrantų vaikų atveju svarbų vaidmenį šiandien atlieka šešiose šalies savivaldybėse vykdomas projektas „Iškritusių iš mokyklos mokinių gražinimas“. Jo tikslas - gražinti į švietimo sistemą nepažangius mokinius, didinant pedagoginės-psichologinės pagalbos prieinamumą. Siekiama paskleisti mokyklos nelankymo problemos sprendimo patirtį ir sudaryti prielaidas šią problemą sistemingai spręsti visoje šalyje. Psichologai ir socialiniai pedagogai dirba ir su socialiai remtinų, asocialių ir labai gerų šeimų vaikais. Valstybinės svarbos projektas finansuojamas Europos Sąjungos lėšomis, jį planuojama baigti iki 2008–ųjų vasario mėnesio.

Šalyje nėra strategijos, kaip į švietimo sistemą sugražinti mokyklą palikusius mokinius, todėl projektu siekiama sukurti ir šešiose pilotinėse savivaldybėse įgyvendinti iškritusių iš švietimo sistemos mokinių gražinimo ir iškritimo iš mokyklos prevencijos modelį. Sukurtas modelis taps gairėmis formuojant valstybinę politiką šiuo klausimu.

Sprendžiant mokinių gražinimo į mokyklas klausimą yra labai svarbi mokyklos nelankymo prevencijos strategija (žr. 1 lent.), taip pat mokytojų, kurie ugdo mokinius, ir specialistų, kurie teikia jiems pagalbą, kompetencija. Projekte numatyta organizuoti seminarus mokytojams bei socialiniams pedagogams, suteikiant teorinių žinių apie mokymosi motyvaciją ir mokyklos nelankymo priežastis bei darbo sistemos su švietimo sistema palikusių ir rizikos grupės mokinių mokykloje sukūrimą; kelti pedagoginių psichologinių tarnybų specialistų profesinę kvalifikaciją mokyklą palikusių ir rizikos grupės mokinių pedagoginio psichologinio vertinimo, konsultavimo, ugdymo, prevencinių programų kūrimo ir vykdymo klausimais bei stiprinti šių tarnybų metodinę bazę. Projektu siekiama paskleisti mokyklos nelankymo problemos sprendimo patirtį ir sudaryti prielaidas šią problemą sistemingai spręsti visoje šalyje.

1 lentelė. Mokyklos nelankymo prevencijos strategija
(Socialinės ekonomikos institutas. – K., 2005. – P. 25)

Eil. Nr.	Strategijos pavadinimas	Strategijos esmė
Bazinės strategijos		
1.	Mentoriavimas (mentoring)	Tai individuali pagalba vaikui mokymosi procese. Mentoriai dirba individualiai su vaikais, jų santykiai su vaikais paremti abipusiu pasitikėjimu vienas kitu. Dirbant individualiai, visas dėmesys skiriamas mokymui ir yra efektyvus.
2.	Mokau - mokausi	Strategija reikšmingai jungia bendruomenės patirtį su akademinio mokymu. Mokau – mokausi metodas brandina asmeninį, socialinį patyrimą, karjeros siekimą bei atsakomybę ir yra galinga varomoji jėga visų lygių mokyklos reformai.
3.	Alternatyvus mokymo	Alternatyvus mokymas suteikia galimybę vaikams, kurie yra rizikos grupėje, jiems nesiseka mokytis, pasilikti mokykloje, mokantis praktinių dalykų, kurie jiems patinka. Dėl to atsiranda galimybė šiems vaikams baigti mokyklą. Alternatyvus mokymas atsižvelgia į mokinių specialias socialines reikmes ir kartu akademinis reikalavimus.
4.	Popamokinė veikla	Daugelis mokyklų praktikuoja popamokinės veiklos ir vasaros programas, kurios padeda užpildyti žinių spragas ir sudomina

		vaikus kitais įvairiais dalykais. Ši patirtis yra ypač svarbi rizikos grupės vaikams, kurie patiria nesėkmes besimokydami.
Kitos efektyvios strategijos		
5.	Ankstyvasis vaikų auklėjimas	Ankstyvasis įsikišimas praturtina vaiko mokymąsi. Tai efektyviausias kelias sumažinti vaikų, kurie iškrenta iš švietimo sistemos skaičių.
6.	Šeimos dalyvavimas vaiko auklėjime	Šeimos dalyvavimas mokyklos gyvenime ir domėjimasis vaiku, turi tiesioginį teigiamą poveikį vaikų pasiekimams ir yra labiausiai tikslus vaiko sėkmės mokykloje pranašautojas. Tėvai, kurie išvyksta į užsienį, nebedalyvauja mokyklos gyvenime, ir retai domisi vaiku.
7.	Profesinis tobulinimas	Mokytojai, dirbantys su vaikais, kurių tėvai išvykę į užsienį, su aukštos rizikos elgesio paaugliais, kuriems nesiseka mokykloje, turi jausti palaikymą ir paramą bei turėti galimybę tęsti ir plėtoti savo įgūdžius, taip pat kuo daugiau domėtis naujausiomis iškritimo iš švietimo sistemos prevencijos strategijomis ir technologijomis.
8.	Įvairiausių mokymo stilių naudojimas, siekiant atskleisti mokinių gabumus.	Mokytojai turi parodyti vaikams, kad yra įvairiausių būdų išmokti reikiamus dalykus. Tada moksleiviai turi turėti galimybę pasirinkti sau priimtinausi mokymosi būdą ir kūrybiškai išspręsti savo mokymosi problemas. Taip yra pasiekama sėkmė moksle ir net pasinaudojama galimybe mokytis visą gyvenimą.
9.	Mokymosi technologijos	Naujausios technologijos siūlo geriausias galimybes teikiant apmokymą, kuris patraukia moksleivius, sudomina juos tikram mokymuisi, skatina atskleisti savo gabumus ir padeda pritaikyti mokymosi stilius.
10.	Individualizuotas mokymas	Pritaikyta individuali mokymo programa rizikos moksleiviams sudaro sąlygas pasiekti geresnių rezultatų. Atsiranda galimybės mokytojų lankstumui mokymo programose ir popamokinėje veikloje.
11.	Sisteminis atsinaujinimas	Sisteminis atsinaujinimas iššaukia mokyklos tikslų įvertinimo procesą, atsižvelgia į mokyklos politiką, organizacijų struktūrą tikslus, pagal tai, kokį jie poveikį daro moksleiviams.

12.	Mokyklos bendradarbiavimas su vietos bendruomene	Kai visos bendruomenės grupės palaiko ir remia mokyklą, domisi ja, tada ir joje besimokantis jaunimas klesti ir siekia savo tikslų.
13.	Karjeros mokymas ir darbo jėgos paruošimas	Kokybiškas mokyklų programų valdymas yra būtinas. Specializuotas mokymas rodo, kad jaunimui reikia specifinių įgūdžių, ruošiantis užimti šiandienines darbo vietas, kuriose reikalingi specialūs įgūdžiai ir gabumai.

Tai viena iš šiuolaikiškų priemonių spręsti mokyklos nelankymo problemą. Projekto metu kuriamas ir įgyvendinamas iškritusių iš švietimo sistemos mokinių grąžinimo ir iškritimo iš mokyklos prevencijos modelis. Taip pat keliama pedagoginių-psichologinių tarnybų specialistų profesinė kvalifikacija mokyklą palikusiu ir rizikos grupės mokinių pedagoginio psichologinio vertinimo, konsultavimo, ugdymo, prevencinių programų kūrimo ir vykdymo klausimais. Šalyje organizuojami seminarai mokytojams bei socialiniams pedagogams, suteikiant teorinių žinių apie mokymosi motyvaciją ir mokyklos nelankymo priežastis bei darbo sistemos su švietimo sistema palikusiu ir rizikos grupės mokiniu mokykloje sukūrimą (*seminaro ES struktūrinių fondų parama švietimui ir mokslui: bendradarbiavimo galimybės medžiaga, 2005*).

5. Socialinės edukacinės vyresnių vaikų problemos

Vyresni išvykusių tėvų vaikai, ypač paauglystėje, neretai ima keisti išvaizdą, elgtis agresyviai gatvėje – taip tikisi būti pastebėti ir kompensuoti iš tėvų negautą dėmesį. Dažnas iš jų nebepaiso senelių, mokytojų nuomonės, pradeda piktnaudžiauti alkoholiu (*Urbonienė, 2006*). Psichologų atlikti tyrimai byloja, jog 7,2 proc. paauglių būdingos labai rimtos elgesio ir mokymosi problemos, bendraamžių atstūmimas ir žemas pažangumo lygis (*Žukauskienė, Ignatavičienė, 2000*).

Paauglystės amžius – vaiko brandos periodas, kuris glaudžiai susijęs su paauglio mokymusi dalykinėje bendrojo lavinimo mokyklos sistemoje, t.y. vidurinėse ir aukštesnėse klasėse. Šis periodas tėvams, pedagogams, medikams, sociologams kelia daugybę netikėčiausių problemų. Todėl jis vadinamas „sunki“, „pereinamuoju“, „brendimo“ ir kt. Šias problemas sąlygoja objektyvios priežastys, susijusios su vaiko organizmo anatominiiais bei fiziologiniais pakitimais (*Vaičiulienė, 1998*). Paauglystės periodo pradžią, eigą, trukmę sąlygoja genetinės ir socialinės priežastys, todėl jo trukmė labai individuali.

Paauglio organizmas ir psichika vystosi sudėtingais etapais. Asmenybės raidos procesas paauglystėje sudėtingas ir prieštaringas. Paauglio “moralės kodeksas” labai savitas ir dažnai prieštarauja priimtos visuomenės normoms bei principams. Saviraiška, savęs vertinimas yra vienas svarbiausių paauglio asmenybės raidos momentų. Paauglys labai jautriai reaguoja į kritiką, tačiau didelę reikšmę skiria bendravimui su žmonėmis. Jam rūpi, ką kiti žmonės mano apie jį, paauglys sielojasi dėl savo veiklos ir asmenybės įvertinimo (*Sondaitė, 1998*). Vienas iš svarbiausių poreikių visiems mokyklinio amžiaus vaikams yra poreikis būti grupėje, adaptacija jos aplinkoje. Bendraamžių grupė turi tam tikrą poveikį formuojantis kai kurioms asocialaus elgesio formoms, tačiau svarbūs ir kiti socialiniai bei asmeniniai veiksniai. Šiuo metu labai svarbūs yra paauglio santykiai su tėvais, šeimos situacija. „Kuo santykiai su tėvais blogesni, tuo paauglį lengviau paveikia bendraamžiai“ (*Žukauskienė, 1998, p. 322*).

Tad Lietuvoje laikinai paauglį vaiką palikusieji tėvai gali būti priežastis - kodėl jis dažnai ieško prieglobsčio asocialiose grupėse ir nusikalsta. Kartą nusikalte, paaugliai nebegali sustoti. Sunku atkalbėti paauglį nuo blogio, jeigu jis mano, kad elgiasi drąsiai, vyriškai. Tai svarbi pedagoginė problema.

Juo labiau kad paaugliai linkę vertinti tai, kas vyksta aplinkui. Jie ima kritiškiau žvelgti į suaugusius žmones, formuoja savo tolesnio gyvenimo pažiūras. Paauglystės amžiuje pastebima suaugusiųjų autoriteto mažėjimo tendencija, todėl reikia remtis pagarba vaikui, norint jį paveikti. Nenoro mokytis ištakas pirmiausia lemia kai kurie individualūs moksleivio asmenybės ypatumai: žema savikontrolė, atitolimas nuo mokyklos, elgsenos problemos, piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu, delinkventinė elgsena, neefektyvus mokymosi stilius, ankstesnio mokymosi problemos ir pan.

Moksleivių nenorą mokytis dažniausia lemia ne pavieniai veiksniai, bet jų visuma (*Rupšienė, 2000*). Nenoro mokytis rizikos veiksniai gali būti tokie, kaip prastas šeimos mikroklimatas, nepalanki šeimos struktūra ir jos pokyčiai, netikęs tėvų pedagoginių pareigų atlikimas, destruktivūs ugdymo šeimoje modeliai, moterų užimtumas darbe, žemas tėvų išsilavinimas ir neigiama mokymosi patirtis, žemas šeimų ekonominis statusas (sunki materialinė padėtis).

Galima skirti kelias nenoro mokytis formas: epizodinis nenoras mokytis, latentinis, aktyvus ir konfliktiškas. Visos šios nenoro mokytis formos skiriasi raiškos stiprumu: epizodinis nenoras mokytis – silpniausia nenoro mokytis raiška, o konfliktiškas – stipriausia. Epizodinis nenoras mokytis pasireiškia silpniau ar stipriau kokiais nors mokymosi etapais. Dažniausiai kyla dėl pervargimo, įvairių nesėkmių, konfliktinių situacijų, šeimos problemų. Jeigu savaime nepraeina, gali pereiti į sunkesnes formas. Latentinis (užslėptas, pasyvus) nenoras mokytis būdingas tiems

vaikams, kurie nebėga iš pamokų, sėdi klasėje, bet beveik nesimoko. Pamokų metu jie žaidžia, svajoja, praktiškai neatlieka mokomųjų užduočių, kartais trukdo bendraklasiams. Tačiau tokie vaikai yra pakankamai drausmingi, nekonfliktuoja su mokytojais. Iš šalies stebint tokius moksleivius, matome, kad jie yra pasyvūs. Šio tipo nenoras mokytis nėra labai problemiškas: vaikai dalyvauja pamokose, per daug nereaguoja į mokymosi procesą, lieka mokykloje. Bet viskas gali pakrypti ne tik gerąja linkme, gali ir taip pablogėti, kad vaikui mokykla taps visiškai nemėli ir jis vengs ją lankyti.

Epizodinio nenoro mokytis, kaip teigia R. Rupšienė (2000), gali nepastebėti nei mokytojai, nei tėvai. Latentinis nenoras mokytis reiškiasi akivaizdžiai: moksleivis neslepia neigiamų emocijų, susijusių su mokymusi, ignoruoja mokytojus, jų darbą, savo draugams demonstruoja neigiamą požiūrį į mokymąsi. Ši nenoro mokytis forma pavojinga, bet gera ta prasme, kad pedagogai ir tėvai ją mato ir gali imtis priemonių. Vieniems moksleiviams gali padėti nuoširdus pokalbis su tėvais, kitiems – psichologų, socialinių pedagogų parama. Svarbiausiai vaikams “neskaityti moralų”, bet juos išklaudyti, išsiaiškinti nenoro mokytis priežastis.

Aktyvaus nenoro mokytis esminis požymis – pamokų praleidinėjimas. Pradinėse klasėse paprastai tokių vaikų nėra daug, nes juos moko vienas mokytojas, geriau pažįsta kiekvieną vaiką ir jo šeimą, mato vaikų nuotaikas, pasikeitimus ir gali problemoms “užbėgti už akių”. Sistemingai praleidinėjančių pamokas vaikų daugiau atsiranda paauglystės metais, kai susiduriama su didesniu mokyklinių problemų skaičiumi. Tokių vaikų mokymosi ir sėkmės motyvacija žema. Sistemingai praleidinėjantys pamokas moksleiviai mokykloje dažnai pradeda elgtis asocialiai, pažeidžia drausmę, tampa agresyvūs. Reta kada tėvai žino apie savo vaikų nenorą mokytis, dažnai vaikai būna apleisti, neprižiūrimi. Sistemingai praleidinėjantys pamokas moksleiviai neretai paliekami mokytis antrus metus toje pačioje klasėje ir tampa ypatingos rizikos grupe, kuriai padėti stiprinti mokymosi motyvaciją labai sunku. Pasak L. Jovaišos (1993), antramečiavimas – individualinė, socialinė ir pedagoginė blogybė. Todėl pasižymintys aktyviu nenoru mokytis moksleiviai turėtų būti ypatingo mokyklos dėmesio centre. Su kiekvienu tokiu moksleiviu turėtų dirbti mokytojai, psichologas, socialinis pedagogas ir pan., kad moksleiviai mokytųsi mokykloje ir jos nemestų (*Dereškevičius, Rimkevičienė, Targamadžė, 2000*).

Konfliktiškas nenoras mokytis apibūdinamas vengimu lankyti mokyklą ir “išskritimu” iš jos. Ir latentinis, ir aktyvus nenoras mokytis daugiau ar mažiau pasižymi konfliktiškumu, tačiau konfliktiškas nenoras mokytis tuo pasižymi ypatingai. Kai vaikas kategoriškai atsisako eiti į pamokas, atmeta mokyklą – akivaizdus vaiko ir visuomenės konfliktas. Pats “išskritimo” iš mokyklos faktas tampa reikšmingu įvykiu moksleivio gyvenime. Dažniausiai dėl to formuojasi bloga nuomonė apie save kaip asmenį, nepilnavertiškumo jausmas, nepasitikėjimas savimi ir kitais

žmonėmis. Savo aktyvumą, energiją tokie moksleiviai dažnai nukreipia netinkama linkme – buriasi į grupuotes, nusikalsta.

Nelankantys mokyklos, nenorintys mokytis vaikai dažniau nei kiti moksleiviai turi žalingų įpročių. Tai ir rūkymas, ir alkoholio, ir narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimas. Viena iš šio reiškinio priežasčių yra nepalanki mokymuisi socialinė aplinka, kita svarbi priežastis - pernelyg didelis mokyklinis nerimas, mokyklos baimė (*Dereškevičius, Rimkevičienė, Targamadžė, 2000*).

5.1. Neadekvataus savęs vertinimo įtaka asmenybei

Kalbėdami apie mokinių elgesio, mokymosi problemas, daugiausia susiduriame su neadekvačiu mokinių savęs vertinimu – nepakankamu ar pernelyg geru. Psichologų nuomone, neadekvatus savęs vertinimas deformuoja asmenybę, sudaro palankias sąlygas neigiamiems bruožams formuotis ir kartu apsunkina normalią psichinę raidą. G. Valicko nuomone, dešimtmečius paauglius dažnai skatina vagiliauti ne materialinės naudos siekimo motyvai, bet noras pademonstruoti savo šaunumą, siekimas pakelti savo vertę, įtvirtinti save grupinėje hierarchijoje ir pelnyti draugų pripažinimą. Kitaip tariant, vagystės dažnai skatina teigiamo savęs vertinimo poreikis (*Valickas, 1997*).

Vienas iš žemo savęs vertinimo padarinių gali būti asmenybės siekimas įtvirtinti save kitų sąskaita – juos žeminant, mušant, akcentuojant jų trūkumus, mažesnę kompetenciją, klaidas ir pan. Kartais savęs įtvirtinimo problema gali būti sprendžiama pačiomis blogiausiomis formomis – kompensuodama tikrą ar įsivaizduojamą savo menkavertiškumą, asmenybė gali pasitelkti atvirą prievartą, agresiją bei smurtą. Tokiu destruktviu būdu moksleivis priverčia atkreipti į jį dėmesį, iš autsaiderio nors trumpam tampa lyderiu bei padėties šeimininku ir galbūt pirmą kartą pajaučia savąją vertę. Kiti tokie, dažniai save nuvertinantys vaikai, nepasitiki savimi, labai jautriai reaguoja į kritiką, išgyvena dėl nesėkmių, todėl nekelia sau didelių tikslų ir netiki sėkme.

O per gerai save vertinantys mokiniai turi nerealias pretenzijas, nepastebi savo trūkumų, ignoruoja nesėkmes ir dėl klaidų mėgsta kaltinti kitus. Savęs vertinimas - refleksyvus žmogaus požiūris į save, kuriame jo „aš“ pasireiškia kartu ir kaip savianalizės subjektas, ir kaip objektas. Tokio požiūrio į save būdai yra labai įvairūs. Moralinėje sąmonėje jie reiškiami daugeliu sąvokų – gėdos ir pasididžiavimo, garbingumo, asmeninio orumo, sąžinės - jos savo struktūroje fiksuoja progresuojantį žmogaus sugebėjimą spręsti apie save visuomenės požiūriu (*Drobnickis, 1970*). Savęs vertinimas visų pirma formuojasi girdint ir suvokiant kitų žmonių vertinimus. Ypač tai akivaizdu ankstyvesniuose amžiaus tarpsniuose. Vaikai suaugusiųjų vertinimams teikia didelę

reikšmę, negali jų nuomonės įvertinti kritiškai. Todėl vaikų savęs vertinimas yra tiesioginis suaugusiųjų (tėvų, mokytojų) vertinimų atspindys. Pauglystėje vis didesnę reikšmę ima įgyti bendraamžių vertinimai.

6. Socialinio pedagogo vaidmuo sprendžiant edukacines vaikų problemas

Kiekvienam vaikui, neatsižvelgiant į tai, kokio amžiaus jis būtų, ypač svarbu būti pastebėtam ir priimtam tokiu, koks yra. Kiekvienas vaikas reikalauja sau dėmesio, nori būti išklaudytas ir suprastas.

Visos problemos prasideda tada, kai vaikas ar jaunuolis negali realizuoti šio svarbaus poreikio ir praranda galimybę mylėti ir būti mylimam - su tokiu moksleiviu reikia bendrauti, kaip su lygiaverčiu žmogumi, o ne visuomenės nesuprastu ir atstumu.

„Kiekvienas asmuo turi savo vidinę prigimtį, kuri yra suformuota patyrimo, nesąmoningų minčių ir jausmų, bet nėra šių jėgų valdoma. Vaikui gali būti leista pasirinkti daug ką, kas susiję su jo asmenybės augimu. Tėvai ir mokytojai vaidina svarbų vaidmenį, patenkindami vaiko fiziologinius, saugumo, meilės, priklausomumo ir pagarbos poreikius“ (*Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 26*).

Socialinio pedagogo uždavinys – užtikrinti vaikams normalias veiklos ir gyvenimo sąlygas socialinėje aplinkoje. Jis privalo sugebėti užtikrinti socialinę, psichologinę pagalbą ir tiems vaikams, kurie laikinai netekę į užsienį išvykusių tėvų globos. Tai reiškia, kad jis yra ir tarpininkas tarp į keblią padėtį patekusio vaiko, jo artimųjų (globėjų), kolektyvo bei visuomenės, turi aiškinti vaiko teises bei pareigas šeimoje, visuomenėje, ginti jo teises ir padėti jam augti, tobulėti. Be to, darbo ir veiklos objektas yra ne tik ugdytinis. Jis privalo dirbti, glaudžiai bendradarbiaudamas su ugdytinio laikinai paskirtais globėjais (artimaisiais), mokykla. Socialinio pedagogo pareiga – paveikti ne vien vaiką, bet ir jo mikroaplinką, tuos žmones, aplinkybes, kurios turi įtakos vaikui (*Dereškevičius, Rimkevičienė, Targamadžė, 2000*).

Mokyklos socialinis darbuotojas ar pedagogas siekia permainų visame vaiko gyvenime ir veikloje. Jis daro poveikį individui, grupei ar šeimai, taiko kompleksą priemonių, teikia konsultacijas, bendradarbiauja su mokytojais ar kitais mokyklos darbuotojais, įjungia į šią veiklą kitas institucijas tuo atveju, kai reikia keisti įstatymus, saugančius ir ginančius vaikų teises.

Daugeliui mokinių atrodo, kad suaugusiems, taip pat ir mokytojui, jie iš tikrųjų nerūpi. Jeigu norima, kad mokiniai ateityje taptų aktyviais piliečiais, mokykloje turi galioti pagrindiniai demokratinės visuomenės principai. Mokytojų santykiai su kolegomis, mokinių su mokslo draugais

ir mokytojų bei mokinių santykiai turi būti grindžiami abipuse pagarba ir tolerancija. Visi visuomenės nariai turi prisidėti prie mokyklos gerinimo, nes tai turi įtakos vaiko socializacijai (*Štuopytė, 1999*).

Socialinis pedagogas, dirbdamas su edukacinių problemų turinčiais mokiniais, vertina ir padeda spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikams kylančiais sunkumais, vykdo saviraiškos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas. Padeda teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, suprasti jo socialinius ir psichologinius poreikius, jų tenkinimo svarbą, geriau suprasti jų teises ir pareigas, informuoja apie vaikų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą bei kitą socialinę paramą (*Leliūgienė, 2003*).

Socialinio pedagogo pareiga – paveikti ne vien globotinį, bet ir jo mikroaplinką (*Dumčienė, Malinauskas, 1997*). Jis yra auklėjimo darbo su įvairaus amžiaus, įvairių socialinių grupių žmonėmis specialistas, gebantis dirbti organizacinį darbą. Vykdydamas savo pareigas socialinis pedagogas pirmiausia turi išsiaiškinti globotinio socialinę padėtį, gyvenimo sąlygas, aplinką, interesus, siekius, jų realizavimo galimybes ir tai žinodamas, numato veiklos programą, į kurią įtraukia asmenis, reikalingas priemones ir organizuoja visą veiklą, kuri teiktų pagalbą globotiniui.

Svarbi socialinio pedagogo sritis – diagnozuoti globotinio asmenybės vystymąsi ir jo socializavimo, integravimo į socialinę, kultūrinę aplinką, raidą ir remiantis tuo planuoti tolimesnę veiklą. Diagnostika visada ir ypač dabartiniu metu yra taikoma visose žmogaus veiklos srityse. Diagnozuojama panaudojant įvairius būdus, priemones, pradedant stebėjimais, eksperimentais ir t. t. vienas iš svarbiausių būdų, kaip išvengti pedagoginio darbo kuriozų – laiku ir tinkamai panaudoti socialinę, psichologinę, pedagoginę diagnostiką, kuri padeda pažinti ugdytinį, nustatyti visuomenės gyvenimo pobūdį ir tada tik diagnozuoti jo raidą. Socialinė, psichologinė, pedagoginė diagnostika atlieka šias funkcijas:

1. Nustato ugdytinio fizines, intelektualines galimybes.
2. Nustato ugdytinį įtakojančius veiksnius.
3. Nustato mikroaplinkos poveikį ugdytiniui (*Dumčienė, Malinauskas, 1997*).

Socialinis pedagogas turėtų dirbti ne tik su komunikacinių problemų turinčiais vaikais, bet ir su jų šeima. Pasak I. Leliūgienės (2003), šeima tai pirmoji ugdymo institucija, kuri labiausiai įtakoja visą tolesnį asmens gyvenimą. Ugdant socialinės atskirties vaikų komunikacinius gebėjimus tėvams reikalingos socialinio pedagogo ir kitų specialistų konsultacijos. Todėl būtina šeimą įtraukti į individualią ir grupinę veiklą. Jiems organizuoti įvairias paskaitas, praktines pratybas pasidalijančias patirtimi apie vaikus ir kaip su jais bendrauti.

6.1. Mokymosi motyvacijos sužadavimo būdai

Viena iš nenoro mokytis priežasčių, glūdinčių mokykloje, - jos pačios, kaip ugdymo institucijos, trūkumai, kurie nulemti objektyvių ir subjektyvių priežasčių. „Tradicinė“ mokykla, besiremianti „tradicine“ pedagogika, pernelyg orientuota į mokytoją (ne mokinius), pervertinama žinių kiekybė ir pažymiai, mokymo turinys neatitinka vaikų poreikių, o bendravimas sutrikęs. Visa tai blogai veikia moksleivius ir slopina jų pastangas mokytis.

Pamoka – pagrindinė ugdymo organizavimo forma mokykloje, turinti daug privalumų, bet ir nemažai trūkumų, kurie taip pat gali silpninti moksleivių mokymosi motyvaciją. „Tradicinėje“ pamokoje ugdymo neįmanoma pakankamai individualizuoti, atsižvelgti į moksleivių poreikius ir interesus, todėl gali atsirasti nenoras mokytis. Moksleivių vertinimas pažymiais dažnai tampa viena pagrindinių nenoro mokytis priežasčių, ypač, jei moksleiviai jaučia esą neteisingai vertinami. Nuolat vertinami blogais pažymiais moksleiviai praranda pasitikėjimą savo jėgomis, viltį geriau mokytis (*Bužinskas ir kt., 2005*).

Šiltas mokyklos mikroklimatas - geri moksleivių tarpusavio santykiai, saugumas, psichologinis palaikymas, geri visuomenės narių santykiai ir pan. Šiltas mokyklos mikroklimatas palankiai veikia moksleivių mokymosi motyvaciją. „Šaltas“ mikroklimatas, lydimas tiek fizinio, tiek psichologinio nesaugumo, konfliktų, abejingumo, lankstumo ir savitarpio supratimo stokos, kelia moksleivių neigiamas emocijas ir yra nenoro mokytis formavimosi prielaida. Moksleivio mokymosi sėkmė, jo noras ar nenoras lankyti mokyklą labai priklauso nuo mokytojo, nes mokytojas tiesiogiai bendrauja, bendradarbiauja su mokiniais, organizuoja jų mokymąsi ir visą mokyklinį gyvenimą (*Dobranskienė, 2002*).

Nenoras mokytis tapo viena rimčiausių bendrojo lavinimo problemų. Tai - svarbi pamokų praleidimo, antramečiavimo, mokyklos nelankymo ir pašalinimo iš mokyklos priežastis. Mokymosi motyvacijos moksleiviams dažniausiai trūksta dėl priežasčių, susijusių su asmeninėmis moksleivio savybėmis bei patirtimi, individualiais mokymosi sunkumais, neigiamu mokytojų požiūriu į moksleivį, sumažėjusiu pasitikėjimu savo jėgomis ir kt. Dalis moksleivių vengia mokyklos dėl vis dar pernelyg akademiško, nepatrauklaus ugdymo proceso, kurio turinys ir metodai ne visada atitinka amžiaus tarpsnių reikalavimus. Nemažai moksleivių dėl nuolatinių mokymosi nesėkmių, jų orumą žeidžiančios vertinimo sistemos jaučia mokyklos baimę.

7. Švietimo vadybos vieta sprendžiant edukacines vaikų problemas

Šiandien vienas iš svarbiausių bendrojo lavinimo mokyklos uždavinių – užtikrinti jaunosios kartos sėkmingą socializaciją, suteikti kokybišką išsilavinimą, kuri užtikrintų ne tik dalykinių žinių perteikimą, bet ugdytų savarankišką, konstruktyviai mąstančią, susiformavusią aiškias vertybines nuostatas bei nūdienos sąlygomis gebančią veikti asmenybę. Šio uždavinio įgyvendinimas priklauso nuo daugelio veiksnių ir aplinkybių. Labai svarbus bendrojo lavinimo mokyklos vaidmuo socialinės paramos srityje (*Šiaučiukėnienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006*).

Dėl sparčiai besikeičiančių ekonominių bei socialinių visuomenės gyvenimo sąlygų Lietuvoje daugėja socialiai ir pedagogiškai apleistų vaikų, pažeidžiami skelbiami šveitimo demokratiškumo, lygių galimybių ir prieinamumo principai. Daugėja vaikų, sunkiai pritampančių mokykloje, stokojančių mokymosi motyvacijos arba dėl nepalankių socialinių sąlygų visai negalinčių jos lankyti (Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės ekspertų skaičiavimais – apie 23000). Nemažai jaunimo valkatauja, įsitraukia į nusikalstamą veiklą, girtavimą ar prostituciją.

Socialinių pedagogų manymu, pedagogų bendruomenės supratimas apie moksleivių bėdas yra labai žemas. Informacijos apie ribinius pedagogų abejingumo atvejus suteikia ir žiniasklaida. Siekiant prevencionuoti neigiamą socialinės aplinkos įtaką jaunimui reikalingas glaudus visų mokyklos bendruomenės grandžių (mokytojų, moksleivių bei jų tėvų) ir šioje srityje dirbančių institucijų (policijos – nepilnamečių reikalų inspektorių, nevyriausybinų organizacijų, vaiko teisių tarnybos, psichologų, socialinių darbuotojų) bendradarbiavimas (*Bužinskas ir kt., 2005*).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog ir patys tėvai ar laikini vaiko globėjai dažnai nesupranta psichologo, socialinio darbuotojo vaidmens sprendžiant iškylančias problemas, ar reikšmės, arba neturi pakankamai informacijos apie tokio pobūdžio paslaugas. Pastebima, kad dažnai socialinių darbuotojų paslaugos suprantamos, kaip nemokamo maitinimo socialiai remtiniams vaikams organizavimas bei paskirstymas (*Bužinskas ir kt., 2005*).

Sprendžiant edukacines problemas, svarbūs yra ir mokyklos vidaus organizacijos veiksniai:

- *Mokyklos administravimas ir valdymas* yra vienas iš svarbiausių veiksnių, darančių įtaką mokinių probleminiam elgesiui. Probleminį elgesį tiesiogiai įtakoja specifinis drausmės valdymas mokykloje. Mokyklos, kurioms gerai vadovaujama, turi vieningą elgesio kontrolės sistemą, kurią kuria ir palaiko visa mokyklos bendruomenė. Mokykla, kurioje retos probleminio elgesio apraiškos, pasižymi tokiais bruožais (*Gottfredson, 2001*): a)

aiškios elgesio taisyklės yra ir jų griežtai laikomasi; b) suaugusieji neignoruoja netinkamo elgesio apraiškų (pastebi, baudžia); c) suaugusieji modeliuoja pageidaujamą elgesį ir jį skatina.

- *Mokyklos socialinis klimatas* (mokyklose, kuriose sukuriamas pozityvus normatyvinis klimatas prieštaraujantis probleminiam elgesiui, sustiprinamas tikėjimas taisyklių teisingumu, mokiniai labiau identifikuoja save su mokykla, labiau pasitiki suaugusiais (Rupšienė, 2000).

Nuo 2000 m. vienas iš svarbiausių Švietimo ir mokslo ministerijos prioritetų – stiprinti pagrindinę mokyklą ir kurti naujus šios pakopos ugdomosios veiklos modelius (*Pagrindinė mokykla – besimokanti organizacija, 2003*). Dešimtmetė mokykla turi padėti žmogui įgyti bendrąją – asmenybinę ir sociokultūrinę – brandą. Ji ugdo asmenį visapusiškai, plėtodama visuomeninę, kultūrinę bei pilietinę jo kompetenciją. Šioje mokymosi pakopoje asmuo susikuria savo tapatybę. Pagrindinės mokyklos priedermė – padėti mokiniams išsiugdyti gebėjimus mokytis bei nuostatą mokytis visą gyvenimą. Ne mažiau svarbu pagrindinėje mokykloje įgyti gebėjimų apsispręsti ir pasirinkti. Šią mokyklą baigęs asmuo turėtų įstengti atsakingai rinktis tolesnio – jau kryptingai į jo būsimus profesinius siekius orientuoto – mokymosi kelią (*Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, 1997*).

Ne visuomet tinkamai ugdomi ir užimami mokymosi motyvaciją turintys vaikai ir jaunimas. Plėtoti gabumus trukdo ne tik gabių vaikų poreikių ir norų neatitinkančios ugdymo programos, nepakankama pedagogų kompetencija, bet ir socialinio dėmesio, finansinės paramos stoka gabiems ir talentingiems vaikams. Tai didina psichologines problemas, mažina mokymosi motyvaciją (*LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“*. 2004 m. vasario 23 d. Nr. 209).

Kad nenoras mokytis netaptų konfliktišku ir moksleivis “neiškristų” iš mokyklos – didžiausias ir mokyklos, ir visuomenės uždavinys. Efektyvi ir nebrangi nenoro mokytis prevencija: palaikyti norą mokytis, o silpnesnės nenoro mokytis raiškos atvejais – kuo greičiau padėti.

8. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Šiuo metu Lietuvoje nėra susiformavusio tarpinstitucinio komandinio darbo, teikiant pagalbą vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį, sistemos. Vaiko tėvai, globėjai ar pats vaikas gali kreiptis į įvairias institucijas: Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojus, nepilnamečių inspektorius, mokyklos personalą. Dėl šios priežasties nėra tikslios statistikos apie vaikus, kurių

tėvai išvykę į užsienį. Trūksta mechanizmo, kaip vaikas turėtų būti perduodamas iš vienos tarnybos į kitą, neaišku kas turėtų atlikti koordinuojančios tarnybos darbą.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas – tai skirtingų įstaigų susibūrimas bendrai veiklai bei bendram tikslui, kad padėti užtikrinti vaiko, kurio tėvai išvykę į užsienį gerovę, jo saugumą, pilnavertį bendravimą šeimoje, mokykloje, draugų būryje.

2 lentelė. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo teigiami ir neigiami aspektai

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo teigiami aspektai	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo neigiami aspektai
Visapusiškas problemos ir jos sukeltamų padarinių įvertinimas	Skirtingos institucijų nuostatos į vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, problemos sprendimą
Visapusiškas situacijos įvertinimas	Skirtingi institucijų prioritetai
Geresni institucijų sprendimai ir efektyvesnis intervencijos procesas	Skirtingas išsilavinimas bei profesinė patirtis
Efektyvesnis veiksmų planavimas ir įgyvendinimas	Padidėjęs darbo krūvis

Bendradarbiaujant institucijoms, svarbu atsižvelgti ne tik į bendrą visų tikslą, bet ir nepamiršti atskirų institucijų lūkesčių bei dalyvavimo bendroje veikloje motyvacijos. Darbas su kitomis institucijomis reikalauja pasiruošimo vertinant kiekvienos srities statusą ir indėlį, reikalauja kantrybės ir pasitikėjimo. Siekiant efektyvaus institucinio bendradarbiavimo, būtina:

- Vystyti komandoje tarpusavio pagarbą, gerbti kiekvieno komandoje dalyvaujančio specialisto žinias ir patirtį;
- Vertinti kiekvieno indėlį į bendrą veiklą;
- Pasidalinti atsakomybe, pripažįstant stipriąsias ir silpnąsias puses;
- Susitarti dėl pagrindinių tikslų, atsižvelgti į kiekvieno specialisto poreikius.

Įstatymai nustato, jog vaiko teisių pažeidimų atvejais (įskaitant ir vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį) pats vaikas ir kiti asmenys turi teisę kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ar kitą instituciją, kuri privalo imtis įstatymų nustatytų priemonių, privalo nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems žinomus vaiko teisių apsaugos pažeidimus.

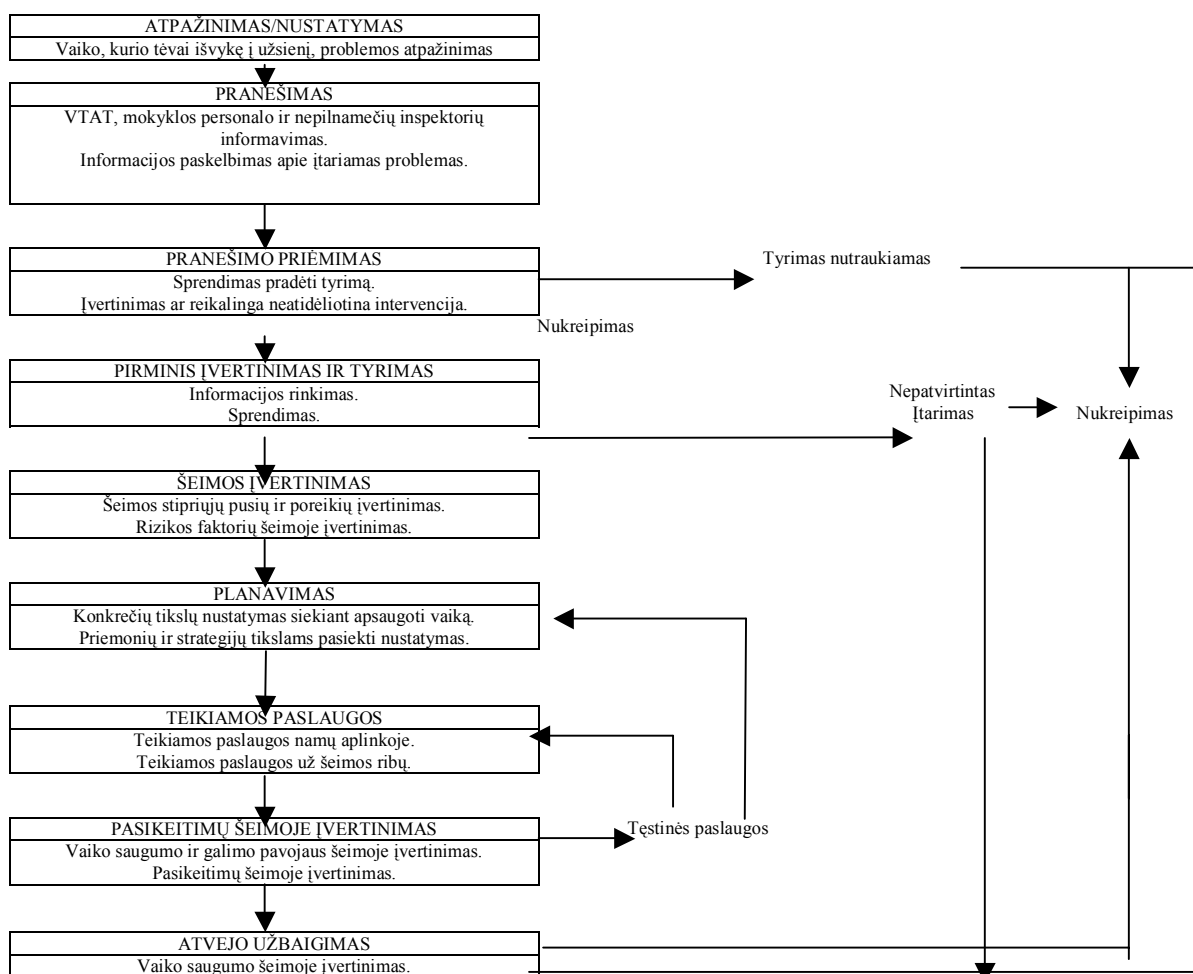
Rekomenduojama, kad savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba būtų ta koordinuojanti institucija, kuriai būtų pranešama apie vaiką, kurio tėvai išvykę į užsienį. Vaiko

teisių apsaugos tarnybų pagrindiniai uždaviniai – tai vykdyti vaikų teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka ginti vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoti ir prižiūrėti vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį. Tarnyba bendradarbiauja su kitomis institucijomis, kurios rūpinasi vaiko teisių apsauga. Pranešimai apie vaiką, kurio tėvai išvykę į užsienį, gauti tiek policijoje, tiek savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje, turėtų būti perduodami ir registruojami kiekvienoje šių įstaigų, atsižvelgiant į kiekvienos iš jų vidinę tvarką.

Tačiau šiandienėje situacijoje policija, mokykla ne visada praneša Vaiko teisių apsaugos tarnybai apie įvykius, susijusius, su vaikais, kurių tėvai išvykę į užsienį.

Vaiko teisių tarnybos atstovas, surinkęs atitinkamą informaciją apie vaiką, kurio tėvai išvykę į užsienį, turėtų būti atsakingas už vaiko apsaugos tyrimą bei vaiko apsaugą. Jis turėtų sukviesti kitų institucijų atstovus į tarpinstitucinę komandą.

Vaiko, kurio tėvai išvykę į užsienį, galimas darbo organizavimo pavyzdys (žr. 1 pav.)

1 pav. Vaiko, kurio tėvai išvykę į užsienį, darbo organizavimo pavyzdys (Pagal J. Goldman, M. K. Salus, D. Wolcott, K. Y. Kennedy, 2003)

2. VAIKŲ, KURIŲ TĖVAI IŠVYKĘ Į UŽSIENĮ, EDUKACINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ

1. Tyrimo metodai ir organizavimas

Jungtinių Tautų teisių konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas bei kiti teisės aktai laiduoja kiekvieno vaiko teisę žinoti savo tėvus, būti auklėjamu ir aprūpinamu savo tėvų šeimoje, bendrauti su jais, išsaugoti savo identiškumą, įskaitant ir šeimos ryšius. Vaiko teisė būti globojamu tėvų reiškia aktyvesnį tėvų dalyvavimą vaiko gyvenime, nei elementariausiai teikti materialinę paramą vaikui, nes vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi reikalingas ne tik materialinis aprūpinimas, tinkamos gyvenimo sąlygos, tačiau ir nuolatinė tėvų globa bei priežiūra.

Išanalizavus teorinius šio darbo aspektus, grįžtama prie pagrindinio tikslo - įvertinti vaikų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimo, interesų atstovavimo laipsnį ugdymo įstaigose, jų tėvams ar vienam iš jų išvykus dirbti ar gyventi į užsienį, taip pat pateikti galimus įvertintos problemos preliminarinius sprendimo būdus ir rekomendacijas.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą remiamasi šiais metodais:

1. Analizuojami mokytojų, nepilnamečių grupės inspektorių, vaiko teisių apsaugos specialistų pateikti duomenys apie: vaikų skaičių, kurių tėvai arba vienas iš jų yra išvykę; apie asmenų ratą, kuriems patikima vaikų priežiūra; vaikų gyvenamąją vietą, vaikų interesų atstovavimą; vaikų elgesio pasikeitimus.
2. Anketine apklausa.
3. Interviu.

Analizuojant tyrimą remtasi kokybiniu (giluminiu) tyrimu, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių problemų tyrimo tradicijomis. Tiek mokslinis interviu, tiek ir filosofinis diskursas remiasi pokalbiu, kaip žinių šaltiniu. Interviu temos nėra egzistuojančios už realybės ribų, jos yra aktualios interviu dalyviams, kaip jų gyvenimo išraiška (Kardelis, 2002). Tyrimo metu naudojami atviri klausimai vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį.

Tyrimo metu remtasi ir kiekybinio tyrimo socialiniuose moksluose metodologine paradigma (dar kitaip normatyvine paradigma), kuri socialinę realybę aiškina objektyvistiniu požiūriu. Normatyvinis modelis apima dvi pagrindines idėjas: pirma, žmogaus elgesys iš esmės yra valdomas taisyklių, antra – turėtų būti tyrinėjamas gamtos mokslų metodais (Kardelis, 2002).

Kiekvienos kokybės paradigmą sudaro kiekybinės charakteristikos. Pasaulinis mokslas kiekybinę analizę laiko standartine procedūra, būtina rimtam moksliniam tyrimui (Bitinas, 1998). Esamos padėties nustatymui, mokytojams, nepilnamečių inspektoriams bei vaiko teisių apsaugos specialistams buvo parengta anketa (žr. 1 Priedą), kuri sudaryta laikantis nuoseklios struktūros.

Tyrimo anketos struktūra. Tyrimo anketą sudaro 2 skyriai (žr. 1 Priedą):

1. Pirmoje dalyje respondentams pateikti klausimai susiję su vaikais, kurių tėvai išvykę į užsienį.
2. Antroje – klausimai susiję su jų socialinėmis charakteristikomis.

Anketos pagrindą sudaro tiek uždaro, tiek atviro tipo klausimai. Atvirų klausimų tikslas – atskleisti ypatumus, kurie tyrėjui prieš pradėdant tyrimą nebuvo žinomi.

Duomenų analizė. Duomenys apdoroti, paveikslai parengti statistinės programos SPSS (Statistical Package for Social Science) ir Microsoft Excel programų pagalba.

Skirtumų tarp tyrimo duomenų tarpusavio ryšiui nustatyti naudotas (chi kvadratu) kriterijus, leidžiantis nustatyti reikšmingumo lygmenį:

- kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, laikoma, kad skirtumas statistiškai reikšmingas,
- kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$ – skirtumas esminis,
- kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,001$ – skirtumas labai ryškus,
- kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,0001$ – visiškasis skirtumas,
- kai reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$, laikoma, kad skirtumai tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingi (Bitinas, 1998).

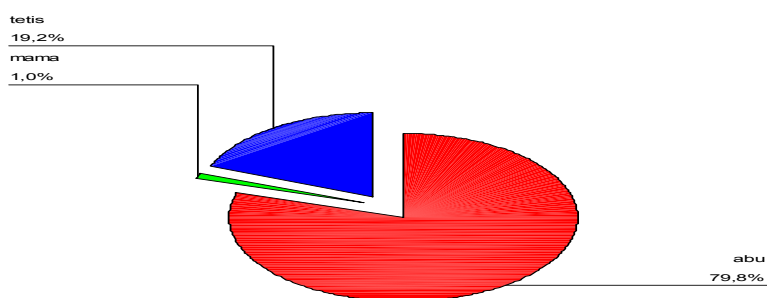
Tyrimo metu apklausti 155 respondentai: 89 mokytojai (57,4 proc.), 51 mokinys (32,9 proc.), 4 nepilnamečių inspektoriai (2,6 proc.), 11 vaiko teisių apsaugos specialistų (7,1 proc.) (žr. 3 lent.).

3 lentelė. Respondentų pasiskirstymas

Respondentai	Procentai	Dažnis
Mokytojai	57,4 %	89
Vaiko teisių apsaugos specialistai (VTA specialistai)	7,1 %	11
Nepilnamečių inspektoriai	2,6 %	4
Mokiniai	32,9 %	51

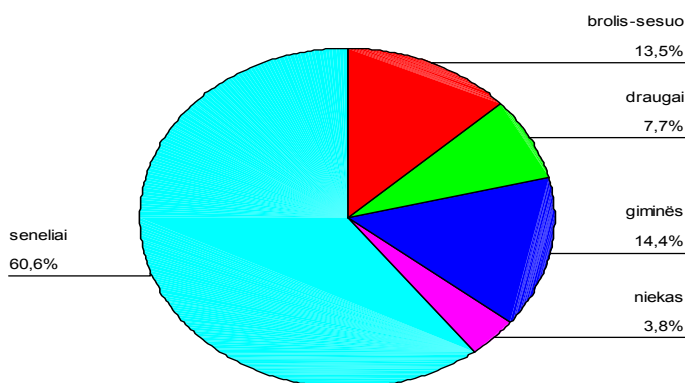
Pagal vaikų (51 vaikas), lankančių mokyklas, atsakymus į pateiktus klausimus, kaip matome 2 paveiksle – 20,2 procentai vaikų nurodė, kad gyvena su vienu iš tėvų. Kad į užsienį

išvykusi yra mama, nurodė 1 procentas vaikų, kad išvykęs tėtis – 19,2 procentai. Pagal nurodytus atsakymus net 79,8 procentai vaikų, nurodė, kad į užsienį yra išvykę abu tėvai.

2 pav. Tėvų išvykimo į užsienį pasiskirstymas (proc.)

Iš vaikų pateiktų atsakymų matyti, kad didesnioji dalis vaikų priežiūros yra patikėta seneliams (net 60,6 %), mažesniosios dalies interesais rūpinasi giminaičiai (14,4 %), vyresni broliai ar seserys (13,5 %), draugai ar pažįstami (7,7 %) ir netgi 3,8 % vaikų nurodė, jog gyvena vieni, nes yra pakankamai suaugę ir gali pasirūpinti savimi (žr. 3 pav.).

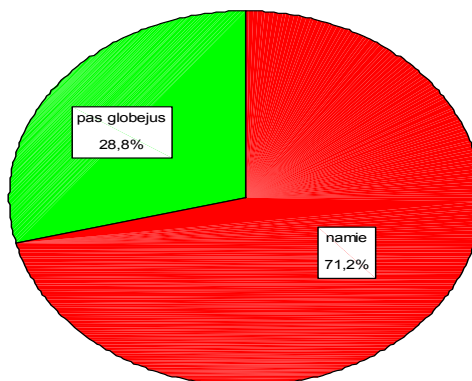

3 pav. Vaikų priežiūros pasiskirstymas (proc.)

Išanalizavus vaikų atsakymus (žr. 4 pav.) į klausimą, kur gyvena tėvams išvykus į užsienį, dauguma jų nurodė, kad lieka gyventi savo namuose. Tačiau net 28,8 % vaikų, išvykus tėvams, negyvena savo namuose, t.y. vaikai priverčiami pakeisti savo aplinką (gyvenamąją vietą, draugus). Pastarieji aspektai ypatingai reikšmingi, ne tik vertinant vaiko gyvenimo sąlygas siaurąja prasme, tačiau svarbūs ir vaiko socialinei raidai, kadangi tokiu atveju, keičiasi ir socialinė aplinka

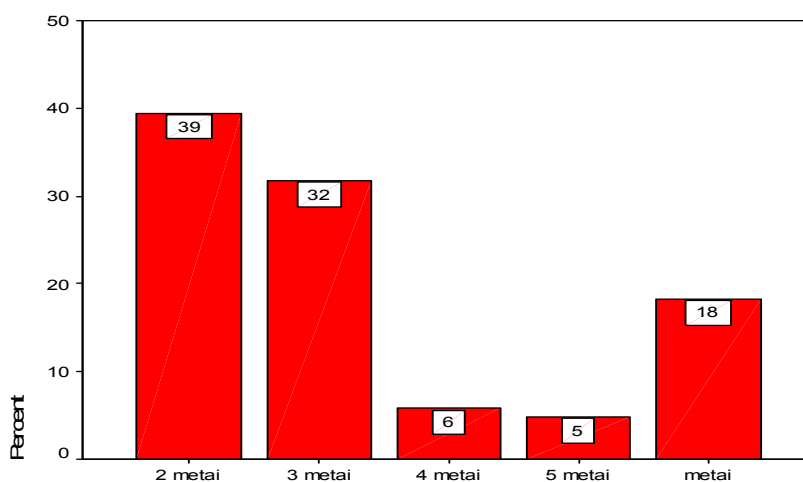

plačiaja prasme (draugai, pažįstami ir t.t.). Pažymėtina, kad vaikai, neįskaitant tų, kurie gyvena savo namuose, daugiausiai gyvena pas prižiūrinčius asmenis.

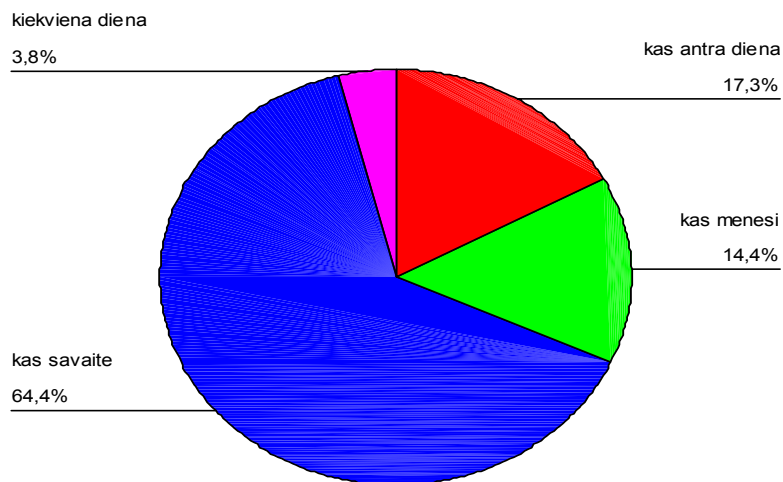
4 pav. Vaikų gyvenamosios vietos pasiskirstymas (proc.)

Pagal tėvų išvykimą, kaip matome 5 paveiksle – net 39 % respondentų nurodė, jog jų tėvai išvyko į užsienį prieš du metus, kiek mažiau, t.y. 32 % išvyko prieš tris metus, prieš metaus į užsienį išvyko – 18 % tėvų, prieš keturis metus – 6 %, prieš penkis – 5 % tėvų.

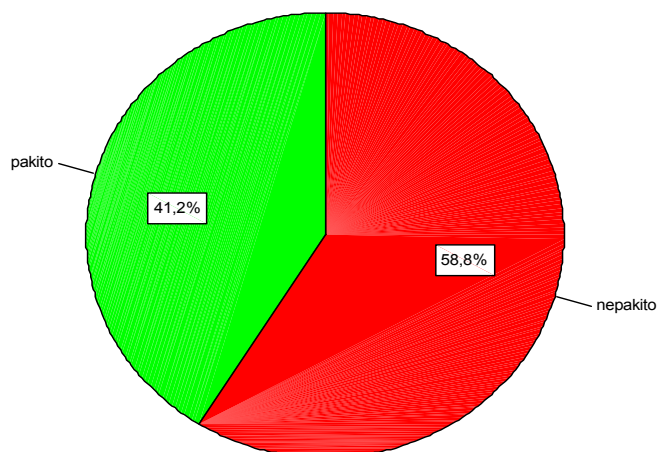
5 pav. Išvykimo į užsienį pasiskirstymas (proc.)

Vaikai teigė, jog su tėveliais palaiko glaudų ryšį ir bendrauja įvairiomis susisiekimo priemonėmis (skype, messenger, telefonu). Dauguma respondentų nurodė, kad su artimaisiais ryšį palaiko kartą per savaitę (net 64,4 %), nemažai vaikų su tėveliais bendrauja kas antrą dieną (17,3%), kartą į mėnesį – 14,4% ir 3,8% vaikų nurodė, jog bendrauja kiekvieną dieną (žr. 6 pav.).

6 pav. Bendravimo dažnumas (proc.)

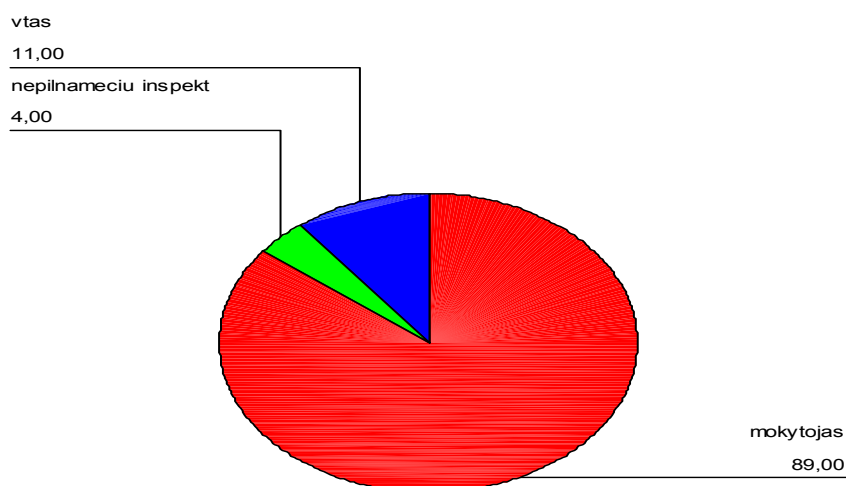
Kaip matyti iš žemiau pateiktų duomenų (žr. 7 pav.) vaikų elgesio neigiami pasikeitimai (vėlavimas į pamokas, neatsakinga pamokų ruoša, nedrausmingas elgesys), kuriuos jie įvardija, kaip tėvų išvykimo pasekmes sudaro net 41,2 % įvertinusių savo elgesį.

7 pav. Vaikų elgesio pasikeitimas

2. Tiriamųjų charakteristika

Anketos buvo pateiktos 104 respondentams, kurie kaip matome 8 paveiksle pasiskirstė taip – 89 mokytojai, 11 vaiko teisių apsaugos specialistų (vtas) ir 4 nepilnamečių inspektoriai.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas (skaič.)

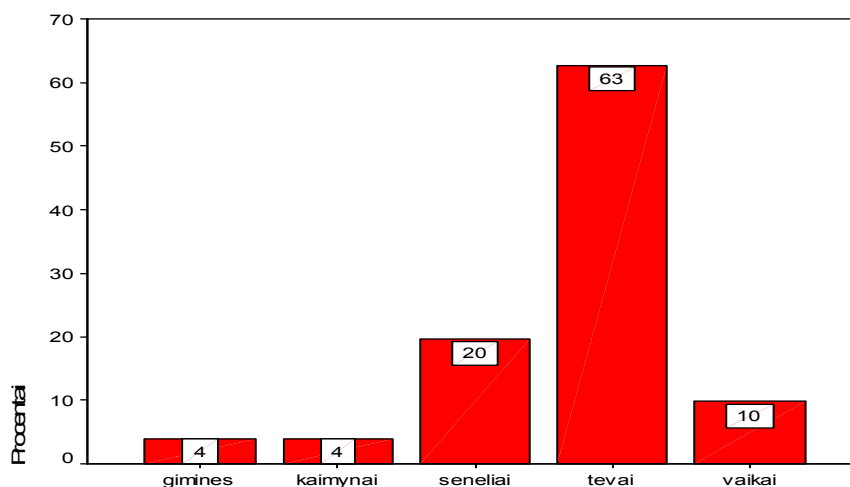
Kaip matyti iš žemiau pateiktų duomenų (žr. 4 lent.) 50,6 % mokytojų yra informuoti, kad vaiko tėvai išvykę į užsienį, apie tai informuoti ir 45,5 % vaiko teisių apsaugos specialistų, ir tik 25 % nepilnamečių inspektorių. Pateikti duomenys rodo, kad nemažai respondentų nežino, jog vaiko tėvai išvykę į užsienį – apie tėvų išvykimą neinformuojami 49,4 % mokytojų, 54,5 % vaiko teisių apsaugos specialistų ir net 75,0 % nepilnamečių inspektorių. Anketų duomenys rodo, kad net 51,0 % respondentų nėra informuojami apie tai, jog vaiko tėvai išvyksta į užsienį, ir 49,0 % respondentų apie tai informuojami.

4 lentelė. Požymių priklausomumo analizė tarp *Ar Jūs esate informuoti apie vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį?/ Jūs esate?*

			RESPONDENTAI			IŠ VISO
			MOKYTOJAS	NEPILNAMEČIŲ INSPEKTORIUS	VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPECIALISTAS	
Ar Jūs esate informuoti apie vaikus, kurių tėvai išvykę	TAIP	Dažnis	45	1	5	51
		Procentai	50,6 %	25,0 %	45,5 %	49,0 %
	NE	Dažnis	44	3	6	53

į užsienį?		Procentai	49,4 %	75,0 %	54,5 %	51,0 %
IŠ VISO		Dažnis	89	4	11	104
		Procentai	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Respondentai pažymėjo (žr. 9 pav.), kad apie tai, jog vaiko tėvai išvykę į užsienį, informavo – 63 % tėvų, 20 % senelių, 10 % vaikų ir po 4% giminės ir kaimynai.

9 pav. Informacijos apie vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį pateikimas

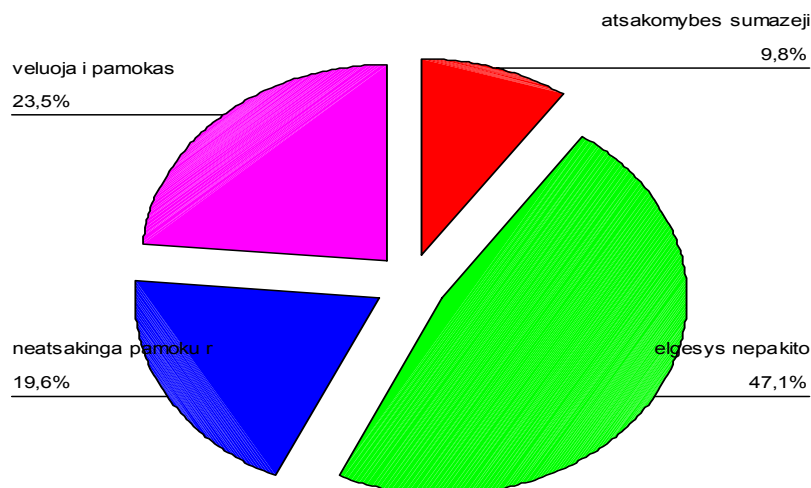
Požymių priklausomumo analizė (žr. 5 lent.) rodo, kad 50,0 % respondentų apie vaikus, kurių tėvai išvykę informavo išvykstantys tėvai, 32,7 % respondentų apie tai sužinojo iš senelių, 13,5 % apklaustųjų pažymėjo, jog apie išvykusius tėvus sužinojo bendraudami su vaikais, 1,9 % tai sužinojo iš giminių ir kaimynų.

5 lentelė. Požymių priklausomumo analizė tarp 2 ir 12 klausimų

			RESPONDENTAI			IŠ VISO
			MOKYTOJAS	NEPILNAMEČIŲ INSPEKTORIUS	VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPECIALISTAS	
Apie	Giminės	Dažnis	2			2
		Procentai	2,2 %			1,9 %
	Kaimynai	Dažnis	1		1	2

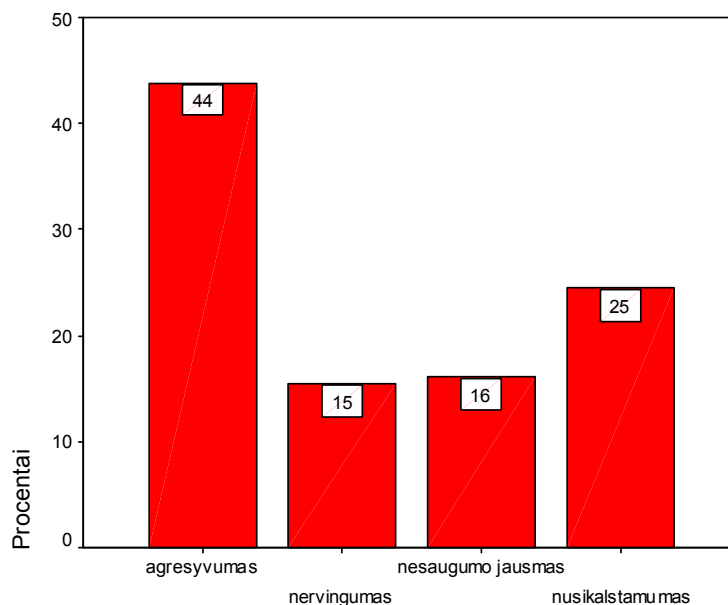
vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį, Jus informavo?	Seneliai	Procentai	1,1 %		9,1 %	1,9 %
		Dažnis	31	1	2	34
	Tėvai	Procentai	34,8 %	25,0 %	18,2 %	32,7 %
		Dažnis	41	3	8	52
	Vaikai	Procentai	46,1 %	75,0 %	72,7 %	50,0 %
		Dažnis	14			5
	IŠ VISO	Procentai	15,7 %			13,5 %
		Dažnis	89	4	11	104
		Procentai	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Užpildytų anketų duomenys rodo (žr. 10 pav.), kad 47,1 % respondentų mano, jog tėvų išvykimas vaikų elgesiui ir mokymosi rezultatams neturi įtakos, t.y. kad tėvams išvykus vaiko elgesys nepakito, o 52,9 % apklaustųjų įvardiją šią problemą kaip aktualią, ir nurodo, kad 23,5 % vaikų pradėjo vėluoti į pamokas, 19,6 % neatsakingai ruošia pamokas ir 9,8 % nurodo, kad sumažėjo atsakomybė. Dalis respondentų pastebėjo, jog vaikai susiduria ne tik su pamokų ruošimo problema apskritai, tačiau su kokybišku pamokų ruošimu, kadangi kai kuriems iš jų tėvai padėdavo atlikti namų užduotis.

10 pav. Tėvų išvykimo įtaka vaikų elgesiui ir mokymosi rezultatams

Respondentų duomenys parodė (žr. 11 pav.), jog tėvams išvykus į užsienį daugumai vaikų padidėja agresyvumas (44 %) kuris dažnai pasireiškia delinkventišku elgesiu, padidėja tokių vaikų nusikalstamumas (25 %), vaikai jaučiasi nesaugūs (16 %), tokiems vaikams gali nesusiformuoti šeimos samprata, padidėja vaikų nervingumas (15 %).

11 pav. Vaikų elgesio pakitimas

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalis įtvirtina pagrindines teisėtų vaiko atstovų pareigas, tarp kurių ir pareiga užtikrinti punctualų ir reguliarų mokyklos lankymą, bendradarbiauti su mokyklos vadovu, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, pedagoginę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus, kontroliuoti ir koreguoti vaiko elgesį ir pan. Tyrimo metu surinkti duomenys patvirtina (žr. 4 lent.), jog tėvams išvykus į užsienį, pastarosios pareigos lieka neįgyvendintos.

Pagal pateiktus duomenis (žr. 6 lent.) pedagogai kaip pagrindinę problemą, susijusią su vaikų elgesiu ir mokymusi, tėvams išvykus į užsienį įvardija mokymosi motyvacijos nebuvimą, tai sudaro 40,4 % visų nurodytų problemų. Ne mažiau aktualia problema pedagogai įvardija nedrausmingą vaikų elgesį (29,2 %), kuris pasireiškia kaip nedrausmingumas ir įžūlus elgesys, konfliktai su mokytojais ir su kitais mokiniais. Šiek tiek mažiau (21,3 %) pedagogų mano, jog,

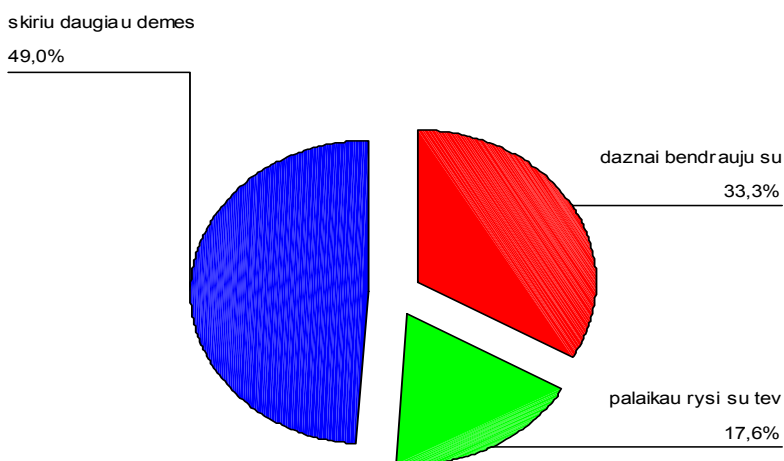
tėvams išvykus į užsienį vaikai pradeda vėluoti į pamokas, 4,5 % mokytojų teigia, jog vaikai turi lankomumo problemų. Nepilnamečių inspektoriai kaip pagrindinę problemą, susijusią su tėvų išvykimu į užsienį, įvardija nedrausmingą vaikų elgesį (50,0 %) bei vėlavimą į pamokas ir pamokų nelankymą (po 25,0 %). Vaiko teisių apsaugos specialistai kaip pagrindinę problemą įvardija nedrausmingą vaikų elgesį ir blogą lankomumą (po 27,3 %). Šiek tiek mažiau (18,2 %) vaiko teisių apsaugos specialistų mano, jog, tėvams išvykus į užsienį, sumažėja mokymosi motyvacija, atsiranda kitų problemų (nesutarimai su globėjais, bėgimas iš namų, vagystės). 29,8 % respondentų mano, jog pagrindinė problema, susijusi su vaikų elgesiu ir mokymusi, tėvams išvykus į užsienį yra nedrausmingas elgesys, kuris pasireiškia kaip išūlus elgesys, konfliktai su mokytojais ir su kitais mokiniais. Respondentų nuomone, neretai palikti vaikai tampa agresyviais, nepaiso vizuotinais priimtų elgesio taisyklių, daro teisę pažeidimus, pažeidinėja mokyklos vidaus taisykles, o viena iš priežasčių, sąlygojanti toki delinkventinį elgesį, yra tėvų išvykimas. Lietuvos teisės aktai numato teisinę atsakomybę (civilinę, administracinę, baudžiamąją) už tėvų valdžios nepanaudojimą ar netinkamą panaudojimą. Asmenys, prižiūrintys vaikus, pastarųjų tėvams išvykus į užsienį dažniausiai neturi didelės įtakos vaiko elgesiui, negali efektyviai spręsti jų elgesio korekcijos klausimų, ir ypatingai dažnai netgi nesistengia jų spręsti, turint omenyje, jog atsakomybės klausimas pastarųjų asmenų atžvilgiu nespręstinas. Prie anketos atsakymo „kita“ neįvardintos problemos respondentai nurodė, jog pastebėti ir kai kurie teigiami vaikų mokymosi ir elgesio pokyčiai tėvams išvykus: pradėjus vaikais rūpintis seneliams, giminaičiams ar kitiems asmenims, vaikų mokymosi motyvacija padidėjo, į teigiamą pusę pakito ir elgesys.

6 lentelė. Požymių priklausomumo analizė tarp *Kokias pastebite pagrindines problemas, susijusias su vaikų elgesiu ir mokymusi, tėvams išvykus į užsienį? / Jūs esate?*

			RESPONDENTAI			IŠ VI-SO
			MOKY-TOJAS	NEPILNA-MEČIŲ INSPEKTO-RIUS	VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS SPECIALIS-TAS	
Kokias pastebite pagrindines problemas, susijusias	Kita	Dažnis	4		2	6
		Procentai	4,5 %		18,2 %	5,8 %
	Lankomumo problemos	Dažnis	4	1	3	8
		Procentai	4,5 %	25,0 %	27,3 %	7,7 %
	Mokymosi	Dažnis	36		2	38

su vaikų elgesiu ir mokymusi, tėvams išvykus į užsienį?	motyvacijos nebuvimas	Procentai	40,4 %		18,2 %	36,5 %
	Nedrausmingas elgesys	Dažnis	26	2	3	31
		Procentai	29,2 %	50,0 %	27,3 %	29,8 %
	Vėlavimas	Dažnis	19	1	1	21
		Procentai	21,3 %	25,0 %	9,1 %	20,2 %
	IŠ VISO		Dažnis	89	4	11
		Procentai	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 12 paveiksle net 49,0 % respondentų teigė, jog vaikui, kurio tėvai išvykę į užsienį, padeda skirdami jam daugiau dėmesio, kiek mažiau, t.y. 33,3 % padeda dažnai bendraudami su vaikų globėjais ir 17,6 % - palaiko glaudų ryšį su vaikų tėvai, kurie išvykę. Pedagogai nurodė, jog stengiasi nuolat informuoti tėvus (globėjus, rūpintojus) apie jų vaikų ugdymosi poreikius ir pasiekimus, kaip tą numato Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 49 straipsnio 2 dalies 7 punktas. Mokytojai nurodė, jog nesant juridinio vaiko atstovavimo teisinių santykių, asmenys, kurie fiziškai prižiūri vaiką taip pat stengiasi informuoti apie nepatenkinamus vaiko ugdymosi rezultatus ar apie kitas aplinkybes, trukdančias veiksmingai įgyvendinti vaiko ugdymą, nors tai ir nenumatyta jokiuose teisės aktuose.

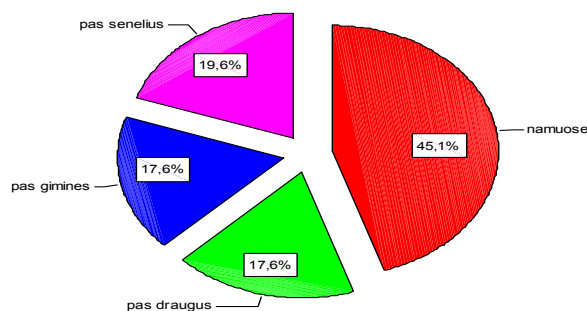

12 pav. Respondentų elgesys vaiko atžvilgiu (proc.)

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir eilė kitų tarptautinių ir nacionalinių

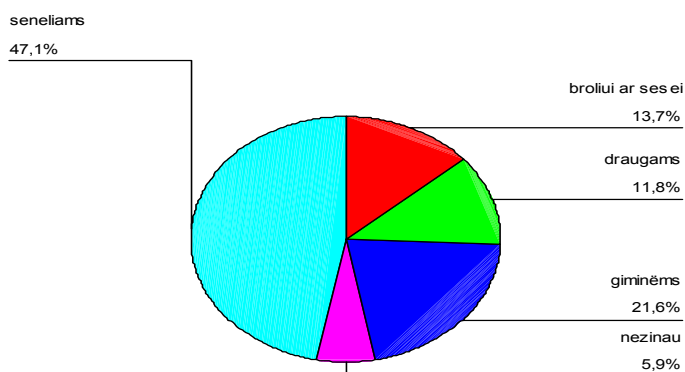

teisės aktų skelbia kiekvieno vaiko teisę į tinkamas ir saugias, harmoningam vystymuisi būtinas gyvenimo sąlygas. Vaiko tėvams išvykus į užsienį, vaikas netenka ne tik kasdieninės tėvų priežiūros, tačiau dažnai ir galimybės turėti tinkamas gyvenimo ir netgi ugdymosi sąlygas. Tyrimo metu apibendrinti duomenys rodo (žr. 13 pav.) , kad net 54,9 % vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, negyvena savo namuose. „Palikti“ vaikai apgyvendinami dažniausiai pas asmenis, kurie juos prižiūri. Respondentų duomenimis 19,6 % apgyvendinami pas senelius, po 17,6 % pas gimines ar draugus, 45,1 % vaikų lieka gyventi savo namuose. Vaiko teisių apsaugos specialistai pastebėjo, jog nėra žinoma kiek asmenys, prižiūrintys vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį, užtikrina kiekvieno vaiko teisę į tinkamas gyvenimo sąlygas, vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą tol, kol kai kurie faktai išskyla į viešumą dėl vaikų nepriežiūros.

13 pav. Respondentų nuomonė apie gyvenamąją vaikų vietą (proc.)

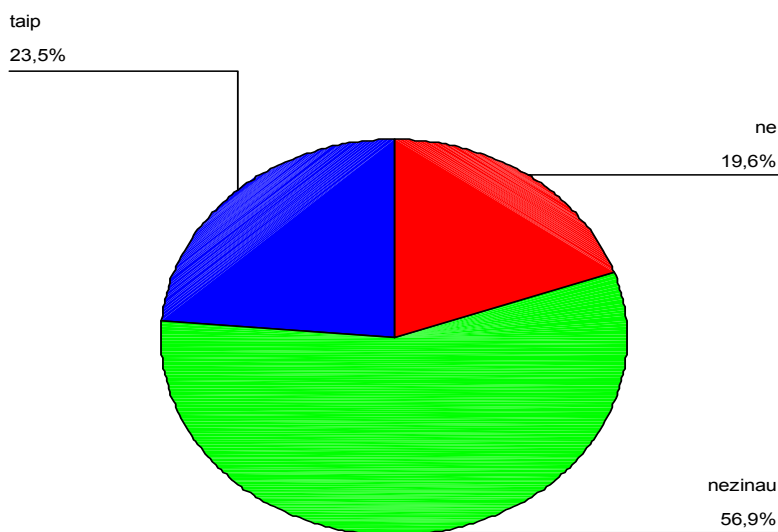
Kaip matyti 14 paveiksle dauguma respondentų teigia, kad tėvai, kurie išvyksta į užsienį, savo vaikus daugiausiai, net 47,1 % patiki seneliams (vaikai nurodė, jog 60,6 %), kad vaikų globa patikima giminėms, nurodė 21,6 % suaugusiųjų (vaikai nurodė 14,4 %), jog vaiko globa patikima vyresniems broliams ar seserims teigė 13,7 % respondentų (taip teigė ir 13,5 % vaikų), kad vaikai paliekami draugams – 11,8 % , net 5,9 % respondentų teigė nežiną kas prižiūri vaikus.

14 pav. Vaiko globos patikėjimas (proc.)

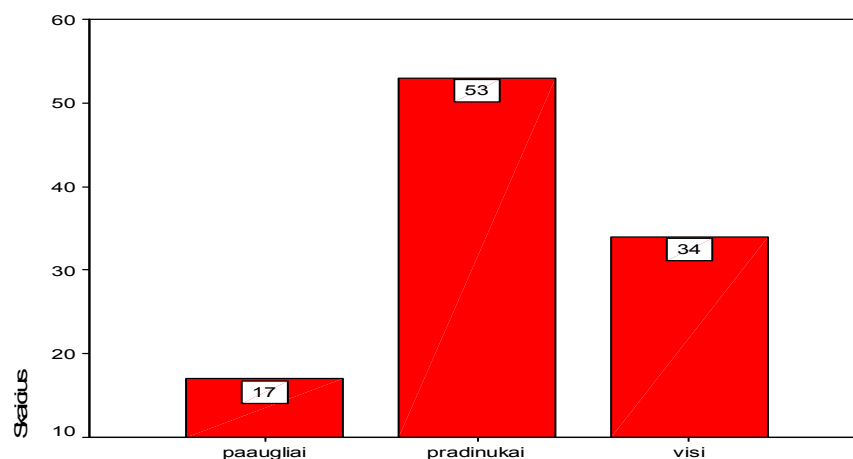
Jeigu užsienį išvyksta abu tėvai, o vaikai paliekami kitų žmonių globai, teisiškai neišformintas toks tėvų sprendimas neturi teisinių pasekmių, t.y. kilus būtinybei, artimieji, kurių priežiūrai palikti vaikai, negali atstovauti vaikų interesams nei mokykloje, nei gydymo įstaigoje. Tačiau nuo praėjusių metų prieš išvykdamas ilgiam laikui gyventi ir dirbti į kitą valstybę, tėvai gali sutvarkyti savo vaiko atstovavimo ir priežiūros klausimus.

Pasidomėjus ar respondentai turi duomenų, apie tai, jog vaikui, kurio tėvai išvykę į užsienį yra nustatyta laikinoji globa, nemokant globos išmokos (žr. 15 pav.), dauguma respondentų (56,9 %) teigė, jog apie tai nieko nežino, apie vaiko laikinos globos nustatymą ir jo atstovo paskyrimą yra informuoti 23,5 % apklaustųjų, 19,6 % respondentų teigė, jog vaikams tokia globa nenustatyta.

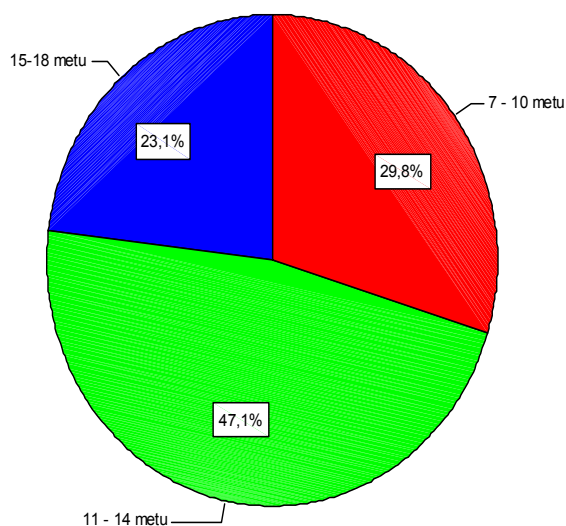
15 pav. Respondentų informacija apie laikinos globos be pašalpos nustatymą (proc.)

Kaip matyti 16 paveiksle didžioji dalis respondentų mano, jog skaudžiausiai išsiskyrimą su tėvais išgyvena pradinukai, taip mano net 53 respondentai iš 104. Kad tėvų išvykimą į užsienį skaudžiausiai išgyvena visi vaikai mano 34 respondentai iš 104, ir tik 17 respondentų mano, jog tai skaudžiausiai išgyvena paaugliai.

16 pav. Respondentų nuomonė apie vaikų amžiaus grupes, kurios išgyvena tėvų išvykimą (sk.)

Respondentų teigimu (žr. 17 pav.), dažniausiai tėvai išvyksta ir palieka vaikus, kurių amžius yra nuo 11 metų iki 14 metų, tokių vaikų yra apie 47,1 %, apie 29,8 % paliekami tėvų vaikai, kurie yra 7 – 14 metų, panašiai (23,1 %) yra paliekami tėvų vaikai nuo 15 – 18 metų.

17 pav. Paliekamų vaikų amžiaus pasiskirstymas (proc.)

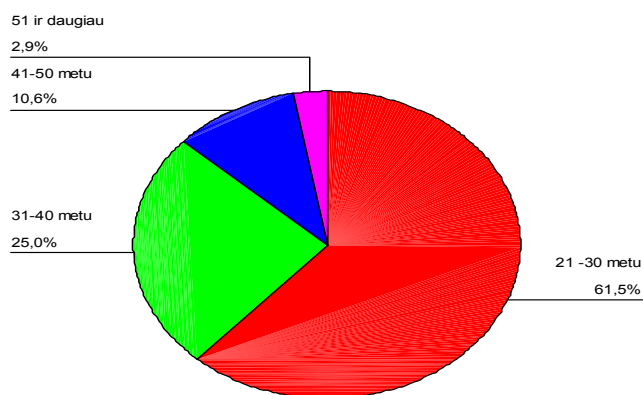
Pagal darbo trukmę savo darbovietėse respondentai (mokyklose, vaiko teisių apsaugos tarnybose ar policijoje) pasiskirstę kaip parodyta 7 lentelėje. Didžiausia dalis respondentų dabartinėse įstaigose dirba nuo 1 iki 5 metų. Jų dalis bendroje struktūroje yra 47,1 %. Kiek mažiau

respondentų savo darbo įstaigose dirba nuo 6 iki 10 metų, jų yra 26,9 %. 19,2 % respondentų dabartinėje darbo vietoje dirba nuo 11 iki 20 metų.

7 lentelė. Respondentų darbo trukmės pasiskirstymas

			RESPONDENTAI			IŠ VISO		
			MOKYTOJAS	NEPILNAMIEČIŲ INSPEKTORIUS	VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPECIALISTAS			
Kiek laiko (metais) Jūs dirbate šioje darbovietėje?	1-5	Dažnis	39	3	7	49		
		Procentai	43,8 %	75,0 %	63,6 %	47,1 %		
	6-10	Dažnis	25	1	2	28		
		Procentai	28,1 %	25,0 %	18,2 %	26,9 %		
	11-20	Dažnis	18		2	20		
		Procentai	20,2 %		18,2 %	19,2 %		
	20 ir daugiau	Dažnis	7			7		
		Procentai	7,9 %			6,7 %		
	IŠ VISO			Dažnis	89	4	11	104
				Procentai	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tyrimo metu apklausti 104 respondentai. Pagal amžiaus grupes gautas toks respondentų pasiskirstymas 61,5 % - patenka į 21 – 30 metų amžiaus grupę, 25,0 % - patenka į 31 – 40 metų amžiaus grupę, 10,6 % - 41 – 50 metų amžiaus grupę ir 2,9 % respondentų yra vyresni nei 51 metai.

18 pav. Respondentų amžius

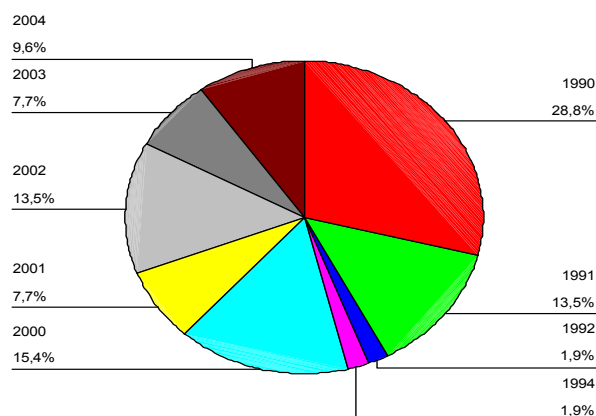
Šiaulių miesto vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis nuo to laiko (t.y. nuo 2006–07–01), kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, kad vaiko laikinoji globa (rūpyba) gali būti nustatyta tėvų prašymu dėl jų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos, Šiaulių mieste laikinosios globos nustatytos 52 vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį. Laikinoji globa be pašalpos Šiaulių mieste nustatyta 63,5 % berniukų ir 36,5 % mergaičių.

Kaip matyti 8 lentelėje 2006 metais laikinoji globa be pašalpos nustatyta 20 vaikų, iš jų 60,0 % berniukams ir 40,0 % mergaitėms, kai tuo tarpu 2007 metais laikinoji globa be pašalpos nustatyta 32 vaikams, iš kurių 65,6 % berniukams ir 34,4 % mergaitėms.

8 lentelė. Laikinosios globos be pašalpos pasiskirstymas

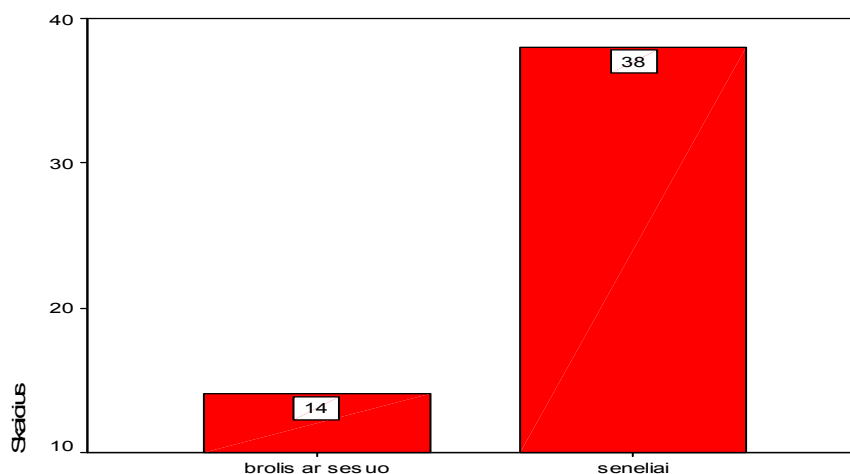
			METAI		IŠ VISO
			2006	2007	
Lytis	Berniukas	Dažnis	12	21	33
		Procentai	60,0 %	65,6 %	63,5 %
	Mergaitė	Dažnis	8	11	19
		Procentai	40,0 %	34,4 %	36,5 %
IŠ VISO		Dažnis	20	32	52
		Procentai	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Šiaulių miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis 2006 – 2007 metais laikinoji globa be pašalpos nustatyta 52 vaikams, kurie pagal gimimo metus pasiskirstę taip (žr. 19 pav.): didžioji dalis, t.y. net 28,8 % vaikų, kuriems nustatyta laikinoji globa be pašalpos, yra gimę 1990 metais, 15,4 % vaikų, kurie gimę – 2000 metais, 13,5 % vaikų, kuriems nustatyta laikinoji globa be pašalpos yra gimę 2002 ir 1991 metais, 2004 metais gimę vaikai sudaro 9,6 %, 7,7 % vaikų, kurie gimę 2001 ir 2003 metais, vaikų, kurie gimę 1992 ir 1994 metais, ir kuriems nustatyta laikinoji globa be pašalpos, Šiauliuose yra 1,9 %.

19 pav. Vaikų amžiaus pasiskirstymas

Kaip matyti 20 paveiksle, pagal Šiaulių miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus surinktus duomenis, net 38 vaikus iš 52, kurių tėvai išvykę į užsienį, laikinai globoja seneliai, 14 vaikų, patikėta globa jų vyresniems broliams ar seserims.

20 pav. Globėjų pasiskirstymas

3. Tyrimo rezultatai ir jų interpretavimas

Vaiko atstovavimas, jo teisių ir interesų užtikrinimas ir gynimas – viena svarbiausių problemų, su kuria susiduriama tėvams išvykus į užsienį ir palikus vaikus trečiųjų asmenų priežiūrai. Tyrimo metu nustatyta, kad vaikus prižiūri seneliai (60,6 %) , giminaičiai (14,4 %), vyresni broliai ar seserys (13,5 %) , draugai ar net pažįstami (7,7 %), o kai kurie iš jų apskritai gyvena vieni (3,8 %). Svarbu pabrėžti, jog šių vaikų teisės ir teisėti interesai nėra atstovaujami, kadangi teisėti vaikų atstovai, t.y. jų tėvai, negali ir tuo metu neįgyvendina teisę aktais nustatytą tėvų teisių ir pareigų savo vaikų atžvilgiu.

Kitas probleminis aspektas neatsiejamas nuo teisėtų vaiko atstovų pareigų, susijusių su ugdymosi procesu, įgyvendinimo. Lietuvos Respublikos įstatymo 47 straipsnio 2 dalis įtvirtina pagrindines teisėtų vaiko atstovų pareigas, tarp kurių ir pareiga užtikrinti punctualų ir reguliarų mokyklos lankymą, bendradarbiausi su mokyklos vadovu, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, pedagoginę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus, kontroliuoti ir koreguoti vaiko elgesį ir t.t. Tyrimo metu surinkti duomenys patvirtina, jog tėvams išvykus į užsienį, pastarosios pareigos lieka neįgyvendintos.

Tiesioginės tėvų išvykimo pasekmės, sąlygojančios vaikų ugdymosi proceso problemas, neabejotinai susijusios su teisėtų vaiko atstovų pareigos nevykdymu. Atkreiptinas dėmesys, jog net 41, 2 % vaikų, nurodė, jog, išvykus tėvams, jų elgesys pakito, jie vėluoja į pamokas, neatsakingai ruošia pamokas. Mokytojai, nepilnamečių inspektoriai bei vaiko teisių apsaugos specialistai, įvardindami pagrindines problemas, su kuriomis dažniausiai susiduria vaikų, kurių tėvai išvykę atžvilgiu, didžiausia problema įvardijo mokymosi motyvacijos nebuvimą (36,5 % visų įvardintų problemų), šiek tiek mažiau respondentų pažymėjo, jog aktuali ir nedrausmingo elgesio problema (29,8 % visų įvardintų problemų), vėlavimas į pamokas (20,2 % visų įvardintų problemų), lankomumo problema (7,7 % visų įvardintų problemų).

Tyrimo metu apibendrinti duomenys rodo, kad net 54,9 % vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, negyvena savo namuose, nors įvairūs teisės aktai skelbia, kad kiekvienas vaikas turi teisę į tinkamas ir saugias, harmoningam vystymuisi būtinas gyvenimo sąlygas. „Palikti“ vaikai apgyvendinami dažniausiai pas asmenis, kurie juos prižiūri.

Vaiko teisė į šeimos ryšius, teisė gyventi su savo tėvais, būti globojamam savo šeimoje, suponuoja ir vaiko tėvų pagrindinę pareigą visapusiškai rūpintis vaiko interesais ir atsakomybės už tai pirmumo prieš kitus asmenis principą. Tyrimo metu surinkti duomenys patvirtina, jog net 51 % respondentų nežino apie vaikus, kurių tėvai išvykę, o 49,0 % anketas pildžiusių respondentų žino apie vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, situaciją.

Tyrimo rezultatai rodo, jog 47,1 % respondentų mano, jog tėvų išvykimas vaikų elgesiui ir mokymosi rezultatams neturi įtakos, t.y. kad tėvams išvykus vaiko elgesys nepakito, o 52, 9 % apklaustųjų įvardija šią problemą kaip aktualią, ir nurodo, kad vaikai pradėjo vėluoti į pamokas, neatsakingai ruošia pamokas, daugelio vaikų atžvilgiu pastebimas liūdesys, nerimas, išsiblaškyimas, irzlumas, jautrumas. Pastarieji aspektai neigiamai atsiliepia vaiko psichosocialinei raidai, nutrūksta ryšys su tėvais, vaikai jaučiasi atstumti ir palikti.

2006 metų birželio mėnesio pabaigoje priėmus Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą, nuo 2006–07–01 atsirado galimybė steigti

laikinąją globą (rūpybą) vaikui tėvų prašymu, jiems laikinai išvykstant gyventi ir dirbti į užsienį, tokiu atveju nemokant globos išmokos vaikui. Šiaulių miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis tokios globos nustatytos 52 vaikams, t.y. 63,5 % berniukų ir 36,5 % mergaičių.

Šiaulių miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis, dauguma vaikų (net 28,8 %) , kuriems nustatyta laikinoji globa be pašalpos, yra 1990 metų gimimo.

IŠVADOS

1. Pagrindinė tėvų migracijos priežastis – ekonominė. Didžioji dalis tėvų į užsienį išvyksta be vaikų ne savo noru, o prispirti nepriteklių, siekdami sotesnio kašnio, labiau užtikrinto rytojaus ne tik sau, bet ir savo šeimai. Sprendimas migruoti yra sąmoningas, tikslingas pasirinkimas, kurio tikslas keisti mažiau patenkinamą būklę į geresnę.

2. Tam tikro laiko gyvenimas atskirai nuo tėvų didelę įtaką daro vidinei vaiko darnai, kurią lemia trys gyvenimo aplinkybės: pastovumas, apkrovimo balansas ir dalyvavimas socialiai svarbiuose sprendimuose. Moksleivių vidinės darnos rodikliai susiję su daugeliu sveikatos rodiklių: laimingumu, vienišumu, subjektyviu sveikatos vertinimu, polinkiu į depresiją, nervine įtampa, miego sutrikimais. Išsiskyrimas su tėvais vaikui sukelia stresą, baimę būti vienam. Vaikai emociškai nutolsta nuo tėvų, o tai daro žalą ne tik tėvų ir vaikų santykiams, bet ir vaiko psichologijai. Daugelis vaikų jaučiasi vieniši, nepastebėti, užsisklendžia savyje. Vaikai emociškai pasikeičia, tampa nervingi ir dažnai atsiduria savo miesto Pedagoginėje – psichologinėje tarnyboje.

3. Aktualiausia ir skaudžiausia išvykusių į užsienį tėvų paliktų vaikų problema – mokyklos nelankymas. Tai socialinė problema, reikalaujanti sisteminio sprendimo ir apimanti švietimo, socialinės, teisinės apsaugos ir kitų institucijų veiklą. Bėgimo iš pamokų priežastys gali būti įvairios: mokymosi motyvacijos nebuvimas, tinkamų mokymosi formų trūkumas, nepakankamas specialistų dėmesys vaiko asmenybei, jo problemoms, per sudėtinga mokymosi programa, santykiai su bendraamžiais. Vyresni vaikai, kurių tėvai išvykę į užsienį, neretai pradeda piktnaudžiauti alkoholiu ar narkotikais, agresyviai elgiasi, dažnai ieško prieglobsčio asocialiose grupėse ir nusikalsta.

4. Švietimo ir ugdymo institucijose socialines problemas padeda spręsti socialinis pedagogas, kuris siekia padėti vaikui išspręsti iškilusias problemas, tarp jų ir nenorą lankyti

mokyklą. Psichologai ir socialiniai pedagogai, vaiko teisių apsaugos specialistai bei nepilnamečių inspektoriai dirba su vaikais, kurių tėvai išvykę į užsienį, vertina ir padeda spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikams kylančiais sunkumais, vykdo saviraiškos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas, siekia gražinti nepažangų vaiką į švietimo sistemą. Siekiant teikti veiksmingą pagalbą tokiems mokiniams, patiriantiems mokymosi nesėkmes, būtina didinti pedagoginės ir psichologinės pagalbos prieinamumą, efektyvumą ir kokybę, tobulinti įvairių tarnybų specialistų profesinę kvalifikaciją, stiprinti jų metodinę bazę, skatinti paslaugų plėtrą. Būtina tinkamai aprūpinti tarnybas pedagoginio psichologinio vertinimo metodikomis.

Sprendžiant edukacines problemas, svarbūs yra mokyklos vidaus organizacijos veiksniai, t.y. mokyklos administravimas ir valdymas, kuris yra vienas iš svarbiausių veiksnių, darančių įtaką mokinių probleminiam elgesiui, ir mokyklos socialinis klimatas.

5. Tyrimas atskleidė, jog tėvams išvykus į užsienį, dauguma vaikų pasikeičia. Jie pradeda atsainiai žiūrėti į mokslą, praleidžia pamokas, nebepaiso visuotinai priimtų elgesio taisyklių, daro teisės pažeidimus, pažeidinėja mokyklos vidaus taisykles, sumažėja jų mokymosi motyvacija.

Tyrimo duomenys apie vaikų elgesio pasikeitimus, kuriuos įvardijo patys vaikai ir jų auklėtojai, rodo, jog daugelio vaikų atžvilgiu pastebimas liūdesys, nerimas, išsiblaškytas, irzlumas, jautrumas. Pastarieji aspektai atsiliepia vaiko psichosocialinei raidai, nutrūksta ryšys su tėvais, vaikai jaučiasi atstumti ir palikti.

Tėvams išvykus į užsienį, daugumai vaikų pasireiškia agresyvumas, kuris yra daugiau ar mažiau natūralus, kadangi vaikai agresiją naudoja kaip problemų sprendimo būdą. Vaikų agresyvumą skatina pyktis, pasibjaurėjimas, neapykanta tėvų, kurie juos paliko, atžvilgiu. Tėvų išvykimas į užsienį, didina socialinį vaiko nestabilumą. Šie vaikai patenka į rizikos grupę, todėl tikėtina, kad tokių paliktų vaikų elgesys gali tapti delinkventišku.

Tyrimo hipotezė pasitvirtino. Vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, mokymosi problema pakankamai didelė. Todėl šiandieninė situacija skatina tęsti švietimo reformos klausimus, didinant pedagoginės ir psichologinės pagalbos prieinamumą, efektyvumą ir kokybę, tobulinant tarnybų specialistų profesinę kvalifikaciją, stiprinant jų metodinę bazę bei skatinant paslaugų plėtrą. Vaiko juridinio atstovavimo kompleksiskumas patvirtina būtinybę spręsti klausimą dėl galimo detalesnio vaiko juridinio atstovo paskyrimo, parinkimo, tėvams išvykstant į užsienį, reglamentavimo.

Tikėtina, kad vaikai, kurių tėvai išvykę į užsienį, ir užaugę turės sunkumų bendraudami, jiems bus sunku pajusti pasitikėjimą kitais žmonėmis, liks nepasotintas jų globos ir artumo lūkestis, jie menkai suvoks savo vertę.

REKOMENDACIJOS

Įvertinus vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, edukacines problemas, jų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą, galima pateikti šias rekomendacijas:

1. Tėvams išvykstant dirbti į užsienį, tikslinga išspręsti ir svarstyti vaiko juridinio atstovavimo klausimą ir informuoti atsakingas institucijas apie trečiųjų asmenų globaliai paliekamus vaikus.

2. Siekiant prevencionuoti neigiamą socialinės aplinkos įtaką vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį, reikia stiprinti mokyklos bendruomenės grandžių (mokytojų, moksleivių, tėvų, grobėjų) ir šioje srityje dirbančių institucijų (policijos – nepilnamečių inspektorių, nevyriausybinių organizacijų, vaiko teisių apsaugos tarnybų, psichologų, socialinių darbuotojų) bendradarbiavimą.

3. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo keliu būtina spręsti vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį, reikalingos psichologinės, socialinės pagalbos teikimą, papildomo užimtumo skatinimą.

LITERATŪRA

1. Barcevičius E. ir kt. *Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės*. Mokslinis tyrimas. Viešosios politikos ir vadybos institutas. – Vilnius, 2005.
2. Butkienė G., Kepalaitė A. *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. - Vilnius, 1996.
3. Bužinskas G. ir kt. *Švietimo pagalba bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams*. Tyrimo ataskaita. – Vilnius, 2005.
4. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V. *Mokyklos nelankymo priežastys*: monografija. - Vilnius, 2000.
5. Dumčienė A., Malinauskas R. *Ugdytini socialinių pedagogų bruožai* // *Pedagogika*. 1997, T. 33.
6. Dobranskienė R. *Mokyklos bendruomenės vadyba*: monografija. - Klaipėda, 2002.
7. Drobnickiy O.G. *Filosofskaya entsiklopediya*. T.5, - Maskva, 1970.
8. *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai*. Leidinys parengtas pagal konferencijos „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai“, vykusios Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose 2006 m. kovo 17 d., stenogramos medžiagą. – Vilnius, 2006.
9. Gučas A. *Vaiko ir paauglio psichologija*. - Kaunas, 1990.
10. Gottfredson D.C. *Schools and Delinquency*. – Cambridge, 2001.
11. Kuncaitis S. *Ten, kur mūsų nėra ...* // Lietuvos švyturys. 2006, Nr. 2.
12. Klizaitė J., Varneckienė A., Rupkuvienė S. *Pedagoginės-psichologinės situacijos*. Metodinė priemonė studentų praktikumams. - Vilnius, 2006.
13. Kvieskienė G. *Socializacijos pedagogika (įvadas į socialinę pedagogiką)*. – Vilnius, 2000.
14. Kumpikevičiūtė I. *Emigrantų vaikų tragedija* // *Atgimimas*, 2006 gegužės 2 d.

15. LR įstatymas „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo ir jos vykdymo priežiūros tėvų prašymu jiems laikinai išvykstant iš Lietuvos Respublikos dirbti į kitą valstybę“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1275; 2003, Nr. 84-3836.
16. LR švietimo įstatymas 2003 m. birželio 28 d., Nr. IX-1630 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2853.
17. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“. 2004 m. vasario 23 d. Nr. 209, - Vilnius.
18. LR Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainės medžiaga. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/teisine_baze/isakymai.htm (lankytasi 2007 02 19).
19. Leonavičius V. *Vaikas visuomenėje ir jo socializacija*. - Vilnius, 1998.
20. Leliūgienė I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. - Kaunas, 1997.
21. Leliūgienė I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. - Kaunas, 2003.
22. Leliūgienė I. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2003.
23. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos*. - Vilnius, 1997.
24. Mažeikienė V. *Uždarbiauti išvykusių tėvų netektis atžalai kelia sielvartą ir baimę dėl ateities* // Klaipėda, 2007 vasario 15 d.
25. Jucevičienė P., Šermukšnytė L. *Švietimo sistemos funkcionavimo vertinimo kriterijai* // Socialiniai mokslai. Edukologija. 1996, Nr.2 (6);
26. Jovaiša L. *Pedagogikos terminai*. - Kaunas, 1993.
27. *Pagrindinė mokykla – besimokanti organizacija: trisdešimties mokyklų patirtis*. - Vilnius, 2003.
28. Rupšienė R. *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškinyss*: monografija. - Klaipėda, 2000.
29. Seminaro *ES struktūrinių fondų parama švietimui ir mokslui: bendradarbiavimo galimybės* medžiaga. – Vilnius, 2005 m. vasario 28 – kovo 1 d.
30. *Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro interneto informacinė medžiaga*. Prieiga per internetą: <http://www.sppc.lt/index.php?2021110909> (lankytasi 2007 02 15).
31. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainės informacinė medžiaga*. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1292669724> (lankytasi 2007 02 27).
32. Sondaitė J. *Paauglio socializacijos ypatumai*. – Vilnius, 1998.
33. Šiaučiukėnienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. – Vilnius, 2006.
34. Štuopytė E. *Mokyklos ir šeimos sąveika vaikų socializacijoje* // II Lietuvos edukologijos doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija: jaunųjų mokslininkų darbai. - Kaunas, 1999.
35. Urbonienė G. *Prarastieji vaikai: Emigrantų paliktų vaikų dalia* // Lietuvos švyturys. 2006, Nr. 11.

36. Vaiko globos organizavimo nuostatos, patvirtintos LR Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 403 (Žin., 2002, Nr. 35-1275; 2003, Nr. 84-3836) 8 punktu.
37. Vaičiulienė A. *Paauglystė – didelių permainų metas*. - Vilnius, 1998.
38. Valickas G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. - Vilnius, 1997.
39. Žukauskienė R., Ignatavičienė K. *Eksternalizuotų prisitaikymo problemų mokykloje tipologija // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: VII tarptautinė mokslinė konferencija*, - Vilnius, 2000.

PRIEDAI

Gerbiami mokytojai, VTA specialistai, Nepilnamečių inspektoriai,

Šia anketa siekiama įvertinti vaikų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimo, interesų atstovavimo laipsnį ugdymo įstaigose, jų tėvams ar vienam iš jų išvykus dirbti ar gyventi į užsienį. Jūsų atsakymai yra labai svarbūs, nes būtent Jūs galite padėti geriau suprasti tikrąją padėtį bei numatyti galimus įvertintos problemos preliminarius sprendimo būdus.

Šio tyrimo rezultatų anonimiškumas yra garantuojamas. Prašome pabraukti Jums tinkančius atsakymus.

Iš anksto dėkojame už Jūsų sugaištą laiką ir nuoširdumą atsakinėjant į klausimus.

I. Prašome įvertinti vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, esamą padėtį:

1. Ar Jūs esate informuoti apie Jūsų mokyklos(klasės) vaikus, kurių tėvai (vienas iš jų) yra išvykę į užsienį?

- a) Taip
- b) Ne

2. Apie vaikus, kurių tėvai išvykę į užsienį, Jus informavo?

Išvykstantys tėvai	
Seneliai	
Vaikai	
VTAS arba nepilnamečių inspektoriai	
Kita.....	

3. *Kaip pakito vaikų elgesys ir mokymosi rezultatai, tėvams išvykus į užsienį?*

.....
.....

4. *Kokias pastebite pagrindines problemas, susijusias su vaikų elgesiu ir mokymusi, tėvams išvykus į užsienį?*

.....
.....

5. *Kaip padeda vaikui, kurio tėvai išvykę į užsienį?*

.....
.....

6. *Kurio amžiaus vaikai skaudžiausiai išgyvena išsiskyrimą su tėvais?*

.....
.....

7. *Kaip manote, kokiais būdais būtų galima išvengti šių vaikų(kurių tėvai išvykę į užsienį) edukacinių problemų?*

.....
.....

8. *Kas, Jūsų manymu, kalčiausias dėl šių problemų?*

.....
.....

9. *Kam patikėta vaiko, kurio tėvai išvykę į užsienį, priežiūra?*

- a. seneliams;
- b. giminaičiams;
- c. vyresniems broliams ar seserims;
- d. draugams;
- e. kita.....

10. *Kur gyvena vaikas, kurio tėvai išvykę į užsienį?*

- a. savo namuose;
- b. pas senelius;
- c. pas giminaičius;
- d. pas draugus
- e. kita.....

11. *Ar vaikams, kurių tėvai išvykę į užsienį yra nustatyta laikinoji globa, nemokant globos išmokos vaikui?*

- a. Taip;

- b. Ne;
- c. Nežinau.

12. Vaiko, kurio tėvai išvykę į užsienį, amžius.

.....

II. Šiek tiek apie Jus:

13. Jūs esate:

- a) Mokytojas;
- b) Vaiko teisių apsaugos specialistas;
- c) Nepilnamečių inspektorius.

14. Kiek laiko Jūs dirbate šioje darbovietėje?

.....

15. Jūsų amžius:

- a) 21 – 30;
- b) 31 – 40;
- c) 41 – 50;
- d) 51 ir daugiau.

DĖKOJAME UŽ SUGAIŠTĄ LAIKĄ IR IŠSAMIOUS ATSAKYMUS. ☺